

Marsovszky Magdolna

Üldözők és üldözöttek Anticiganizmus Magyarországon

Rosa-Luxemburg-Alapítvány Szászország
Lipce 2015

Az eredeti, németül megjelent publikáció címe:
Verfolger und Verfolgte.
Antiziganismus in Ungarn.

Fordította: Nádori Lília
A fordítást lektorálta: Marsovszky Magdolna
Redaktion: Hilde Oltmanns

(C) Rosa-Luxemburg-Stiftung Sachsen e.V. 2015

Harkortstraße 10, D-04107 Leipzig

Telefon (0341) 9 60 85 31 . Fax (0341) 22 54 58 77 Web: www.sachsen.rosalux.de

E-Mail: info@rosalux-sachsen.de

Címlapfotó: Horváth Dávid, 1993

Tartalomjegyzék

Előszó ehhez a kiadáshoz	4
Bevezető	4
Politikai környezet	5
Az anticiganizmus fogalmának meghatározása	9
Antiszemitizmus és anticiganizmus	12
Anticiganista jelentéstartalmak	14
Anticiganista sztereotípiák	15
Anticiganizmus Magyarországon	15
„Megteszünk minden tőlünk telhetőt, de túl gyorsan szaporodnak”.	
Anticiganizmus a létező szocializmusban	16
„Cigányzene”	23
Anticiganizmus a rendszerváltás után	24
Anticiganizmus 2010 után	28
Az említett magyarországi előítéletes struktúrák és ellenségképek ideológiai konfigurációja	38
Kitekintés	39

Előszó ehhez a kiadáshoz

Az alább olvasható munka annak a tanulmánynak kibővített változata, amely a *Sprache – Macht – Rassismus* című kötetben jelent meg 2014 elején¹. A szöveget nemcsak kibővíteni, de aktualizálni is kellett, mivel a kötet megjelenése óta Magyarországon három választás volt: országgyűlési, Európa-parlamentari, valamint önkormányzati választások, amelyek a 2010-es évek elejére jellemző politikai helyzeten csekély mértékben változtattak. A magyar társadalom radikalizálódása pedig, ezzel együtt az anticiganizmus is, fokozódott.

Köszönetet mondok a bővített változat létrejöttét segítő személyeknek és szervezeteknek. Mindenekelőtt köszönöm Wolfgang Marcus professzornak, aki adományával támogatta; Szászország Tartomány Rosa-Luxemburg-Alapítványának, hogy publikálta munkámat; valamint a Leipzig Korrektív Kezdeményezésnek, amely közvetőként és segítőként állt mellettem.

Bevezető

Európa nagyvárosaiban egyre több kolduló hajléktalan csoport bukkan fel, akik nyilvánvalóan Délkelet-Európa valamelyik államából érkeztek. A helyi lakosok, nem ritkán politikusok, akiket zavar a látványuk, „gazdasági menekültekről” beszélnek. Ha erről van szó, milyen lehetett a sorsuk a hazájukban? Milyen körülmények között éltek, ha Bécs, München vagy Berlin utcáin élni elviselhetőbb számukra, mint otthon a saját hajlékukban, legyen az mégoly nyomorúságos?

Valójában nem csupán gazdasági okokból migrálnak. Ezeket az embereket a mindennapi rasszizmus és a zaklatások is menekülésre sarkallják. Szlovákiában vagy Romániában éppúgy, mint Magyarországon, rasszista indíttatású üldöztetésben van részük. Az alábbi írás a magyarországi anticiganista gondolkodási struktúrákra és a törvényi környezetre, valamint ezek drámai hatásaira összpontosít. Mivel az anticiganizmust csak adott politikai kontextusban lehet megérteni, a tanulmány egy áttekintéssel kezdődik. A második rész az anticiganizmus fogalmával foglalkozik. A harmadik rész a magyarországi anticiganizmust írja le, kezdve a létező szocializmus idejével, folytatva a rendszerváltás utáni évekkel, elérkezve a

---

¹ Magdalena Marsovszky, Antiziganismus in Ungarn, in: Gudrun Hentges/ Kristina Nottbohm/ Mechtild M. Jansen/ Jamila Adamou (Hg.), *Sprache-Macht-Rassismus*, Berlin, 2014, 286-305.
Az eredeti szöveg felhasználása a kiadó engedélyével történik.

2010 utáni időszakhoz. A negyedik rész az ideológiai konfiguráció grafikai ábrázolását és annak rövid magyarázatát tartalmazza. Végül az ötödik rész kitekintést ad.

Politikai környezet

Az új alkotmány² életbe lépése óta Magyarország már nem elsősorban köztársaságként értelmezi önmagát, hanem (etnikailag definiált) völkisch-népnemzetként. Ez mély politikai cezúrát jelent, ugyanakkor nem volt váratlan. A „nemzeti-konzervatív forradalom”, vagy Orbán Viktor szavaival „fülkeforradalom” nem hirtelen jobboldali fordulat volt, hanem egy évtizedek óta zajló jobbra tolódási folyamat eredménye.

Bár a második világháború előtti hagyományokból táplálkozó völkisch-népnemzeti gondolat a létező szocializmusban is megfigyelhető volt, az államszocializmus összeomlása után egyértelműen fölerősödött. Ez a folyamat 2010-ben, a völkisch-népnemzeti pártok – a Fidesz és a Kereszténydemokrata Néppárt (KDNP) - választási győzelmében, illetve a jobboldali-radikális Jobbik sikeres szereplésében kulminált. Azóta a Fidesz és a kereszténydemokraták koalíciója kormányoz. A Jobbik ideológiailag a kormányzó koalíció oldalán áll, és nyomást gyakorol rá, hogy keresztülvigye a völkisch-népnemzeti politikát.

A 2014-es országgyűlési, Európa-parlamentari és önkormányzati választások igazolták a társadalom jobbra tolódását és radikalizálódását. Igaz, a kormányzó pártok valamivel gyengébb többséget szereztek, mint négy évvel korábban³, másfelől a Jobbik a második legnagyobb politikai erőként pozicionálta magát az országban, miközben a baloldali-liberális ellenzék szinte elenyésző maradt.

A „baloldali”, „jobboldali” jelzők használata Magyarországra vonatkoztatva félreérthető. A választóvonal nem a „baloldali” és a „jobboldali” politikai tábor között, hanem a völkisch-népnemzeti és nem-völkisch-népnemzeti erők között húzódik. Hiszen még az MSZP, vagy az LMP tagjainak is jelentős része völkisch-népnemzeti gondolkodású, noha kevésbé konzekvens módon az. Ami azt jelent, hogy – a kormányzó koalícióval és a Jobbikkal ellentétben – náluk a mítoszok, rítusok és szimbólumok kisebb szerepet játszanak, a nemzet újjászületésének és megváltásának gondolata pedig egyáltalán nem jelenik meg. A „demokratikus” ellenzék sokkal inkább az „összeesküvéselméletes antikapitalizmus” talaján érvel, vagyis önáluk a kormányzattal szembeni tiltakozás mindenek előtt a „tőkével” és a kapitalizmussal való szembenállásban jut kifejezésre. A „tőke” ebben a felfogásban

---

² Az Alaptörvényről bővebben az „Anticiganizmus 2010 óta” c. fejezetben.

³ A 2014. ápr. 6-i parlamenti választás eredményei: http://valasztas.hu/hu/ogyv2014/861/861_0_index.html (19. 03. 2015), a 2014. máj. 25-i EU parlamenti választás eredményei: http://valasztas.hu/hu/ep2014/877/877_0_index.html (19. 03. 2015) és a 2014. okt. 12-i önkormányzati választás eredményei: <http://www.taz.de/Kommunalwahlen-in-Ungarn/!147617/> (19. 03. 2015).

„karvalytőke”, és kizsákmányoló. A magukat antifasisztának nevező csoportosulások is –, melyek antifasizmusa a létező szocializmusban használt definíció foglya, – ebben a szellemben tiltakoznak a kormány politikája ellen, miközben az ő esetükben az előbbiekhöz egy antiimperialista és anticionista, Izrael-ellenes szemlélet is társul. E szerint a nézet szerint az antifasizmus az antikapitalizmussal egyenlő, de nem az antirasszizmussal. Vagyis elmondhatjuk, hogy a magát demokratikusnak tételező ellenzék nagyrészt egy baloldali antiszemitizmust képvisel⁴, ám ennek nincsen tudatában. Nem látja, hogy ez a leegyszerűsített, vagy összeesküvéselméletes „antikapitalizmusnak” nevezhető beállítódás közös platformra hozza az ellenzéknek ezt a részét a kormányzattal és a Jobbikkal.

A legkisebb közös nevező, amely az ellenzék különböző erőit egyesíti, a kormányzattal szembeni negatív, nem pedig a demokráciával szembeni pozitív beállítottság. Nagy részük csakúgy, mint a létező szocializmusban, az „elnyomó hatalom” ellen harcol, és úgy véli, az elnyomott tömegek osztályharcának részese. Felfogásukban a „nép” áll szemben a gazdagok törpe, illegitim hatalommal bíró kisebbségével. Ennek példája egy kétkötetes publikációgyűjtemény, melynek szerzői a szociálliberális értelmiség legjavából kerültek ki, és amely ezt a címet viseli: *Magyar polip. A posztkommunista maffiaállam*.⁵ A kiadvány alapkonceptiója szerint a kormány az olasz maffia szerkezetét követi, azzal a különbséggel, hogy nem alulról szerveződik, hanem tudatosan, felülről, különféle hatalmi eszközökkel. Így ez a „maffia” nem is *per se* rasszista, hanem csak használja, illetve felhasználja céljai elérésének érdekében a radikális jobboldali ideológiát, vagy akár a fasizmust és a radikális jobboldali szerveződések. Ebből az aspektusból tehát a kormány a nácikat számításból használja fel mint hatalma támaszait. Az ő segítségével fonja át és nyomja el az államot a polipéhoz hasonló karjaival. A könyv mindjárt az első kötet megjelenése után, 2013-ban bestseller lett, és már több nyelvre le is fordítják. A koncepciónak és a címnek köszönhetően a „maffiaállam” fogalma futótűzként terjedt el, mint az ország jelenlegi helyzetének leírására tett kísérlet. Azonban sem a szerzőknek, sem pedig a kötet szerkesztőinek és kiadójának nem tűnt fel, hogy a koncepció csakúgy, mint a cím, veszélyes közelségbe hozza őket az antiszemita propaganda stíluselemeivel és kliséivel: gondoljunk csak „a földgolyót szorító polip karjaira” mint a világot behálózó és elnyomó zsidóság metaforájára. A szerzők szerint tévedés a „maffiaállamnak” rasszizmusokat, antiszemitizmust vagy egyéb elveket tulajdonítani, ugyanis a maffiaállam, s vele az Orbán-kormány semmiféle ideológiával nem

---

⁴ Thomas Haury, *Antisemitismus von links. Kommunistische Ideologie, Nationalismus und Antizionismus in der frühen DDR*, Hamburg: Hamburger Edition, 2002.

⁵ Magyar Bálint, Vásárhelyi Júlia (Hrsg.), *Magyar polip. A posztkommunista maffiaállam*, Budapest: Noran Libro, 2013, 2014.

bír. És noha mindkét kötet a völkisch-népemzeti ideológiának és az etnonacionalizmusnak számos elemét említi, a szerzőknek nem sikerül koherenciát fölfedezni a puzzle-elemek mögött. Következésképpen egyfajta gazdaságilag megalapozott válságteóriát tekintenek rendszerkritikájuk fundamentumaként és kiindulópontjaként, a válság eredetét pedig a rendszerváltás időszakának „igazságtalan eredeti tőkefelhalmozásában” látják.

Sem az ellenzék, sem a demokratikus civil társadalom tagjainak többsége nem látja a magyarországi politikai helyzetet a maga összefüggéseiben, ezért aktivitásaik hatásai is csak részlegesek, s így nem alkalmasak tömegek mozgósítására. Látásmódjukban felcserélődik egymással az ok és az okozat. Ez a felfogás oda vezet, hogy a civil szervezetek jobb vagy szélsőjobb csoportokkal együtt demonstrálnak „az elnyomó hatalom”, a „bankármaffia”, vagy a „pénzoligarchia” ellen, és nem veszik észre, hogy a nacionalizmus és a rasszizmus, s ezekkel együtt az egyetemes emberi jogok permanens megsértése a felelős az ország fasizálódásáért. Még neves ellenzéki kritikusok és értelmiségiek is „pénzoligarchák uralmát”, vagy „mutyiországot” emlegetnek, ha a radikalizálódás okát keresik, s nem látják, hogy mindenekelőtt az etnopolitika az, amely „mutyihoz” vezet.

Úgy látják, hogy a kormányzat (kvázi mint nagytőkés) a diktatúrát és a „fasizmust is eltűri”, csak hogy hatalmon maradjon és még több pénzt halmozzon fel.⁶ Vagyis az egész folyamatot a pénzre, illetve a gazdagság utáni vágyra vezetik vissza, és tagadják, hogy a kormányzatnak bármiféle ideológiája lenne. Az ellenzék érvelését (mind párt-, mind pedig civil síkon) gazdasági redukcionizmus jellemzi: a társadalmi folyamatokat kiemeli a kulturális összefüggések teljességéből, és egy monopolkapitalista hatalmi harcra redukálja. Ez azzal függ össze, hogy a magyarországi ellenzék gondolkodását még mindig az ortodox marxizmus⁷ uralja, amely szerint a jelenkori válság – a dimitrovi fasizmus-meghatározás szerint – kizárólag a kapitalizmus fejlődése, vagy annak egy különleges fázisa felől értelmezhető.⁸

Pedig az Orbán-kormány csakúgy, mint a Jobbik, egy koherens etnonacionalista, völkisch-népemzeti és szociáldarwinista „vér és föld”-ideológiát képvisel. Azt, hogy az inkluzív retorika mögött fölsejlik „a magyarság nemzetközösségének” igézete, amely lényegéből

---

⁶ Gyakran visszatérő értelmezés, pl. a Ferenczi Krisztinával készült interjúban, az Orbán-család milliárdjairól szóló könyvének megjelenése alkalmából („Narancsbőr – Az Orbán vagyonok nyomában“, Budapest: Tény 2012) a Klubrádióban, 2012. Nov. 20-an, 9 órákor.

⁷ A továbbiakban ortodox marxizmusnak a marxizmus marxista-leninista változatát nevezem.

⁸ Agnieszka Pufelska, Der Faschismusbegriff in Osteuropa nach 1945, in: Claudia Globisch/Agnieszka Pufelska/Volker Weiß (Hrsg.), Die Dynamik der europäischen Rechten. Geschichte, Kontinuitäten und Wandel, Wiesbaden 2010, S. 281–293. Dimitrov leírása szerint a fasizmus „A fasizmus a finánc-tőke legreakciósabb, legsovínisztább és legimperialistább elemeinek nyílt terrorista diktatúrája!”. Georgi Dimitroff, Bericht auf dem VII. Weltkongress der Komintern, 2. August 1935, in: ders., Ausgewählte Werke, Sofia 1960, S. 94.

következően exkludáló dimenziót tartalmaz, nem ismerik fel sem a szociálliberális pártok, sem pedig a civil szervezetek; a völkisch-népnemzeti gondolattal szemben nem fejtenek ki említésre méltó ellenállást. Ezért a völkisch-népnemzeti gondolat a maga homogenizáló ideáljával évtizedek óta szinte zavartalanul szivárog be a társadalomba, és bomlasztja azt.

Ma a magyar lakosság többsége számára a „völkisch-népnemzeti küldetésstudat” és általa „a nemzet megváltása” forradalmi hevületű érzületet jelent. Ezért is tekintheti magát Orbán Viktor „konzervatív forradalmárnak”. Az a meggyőződése, hogy Európát, különösen az 1968-as diáklázadások óta, a marxizmus uralja, miközben az ellenzék nagy részéhez hasonlóan ő is csak az ortodox marxizmust ismeri. A demokratikus ellenzékben alig akadnak erők, akik határozottan kritizálnák az etnikai kultúrnemzet koncepcióját.

Mivel az etnikai szemlélet, vagyis a világosan definiálható etnikumokban vagy „népcsoportokban” való hit dominálja a társadalmat, szinte garantáltan sikertelen a harc a meggyökeresedett kirekesztő mintákkal szemben. Általános jóindulattal fogadják például Orbán Viktor nyilatkozatát, miszerint ő megvédi „a zsidókat” Magyarországon⁹. Jobb volna megfélemezni az antiszemita uszítást, amelynek nemcsak zsidók vannak kitéve, hanem olyan emberek is, akik megfelelnek valamilyen antiszemita sztereotípiának. Az Orbán-kormány új, 2011-ben elfogadott úgynevezett romastratégiáját – amelyről lesz még szó ebben a tanulmányban – megdicsérte az Európa-parlament, pedig ez a stratégia leginkább a kirekesztetteket jelöli meg a probléma kiindulópontjaként, mintha a kirekesztettek lennének a felelősek a kirekesztésükért. 2013. májusában Balog Zoltán humánerőforrás-miniszternek – akit éppen az említett romastratégia tett ismertté - Joachim Gauck német szövetségi elnök a csillaggal ékesített nagy érdemkereszt vállszalaggal kitüntetés adományozta¹⁰. Az anticiganizmus és az antiszemitizmus elleni küzdelem helyett „zsidóvédelmi” és „cigánypolitikai” programok kerülnek napirendre. A probléma etnizálása folyik, gyökerét a kisebbségeknél keresik. Magyarországon az ellenzék is alig veszi észre, hogy ez nemhogy nem fékezi, de inkább erősíti az antiszemitizmust és az anticiganizmust, így a segélyprojektek hatása is csak részleges lehet.

Egyedül a homofóbia az a téma, amellyel kapcsolatban a politikai és civil ellenzék tudatában van az uralkodó sovinizmusnak, és felismerte, hogy a probléma a többségben keresendő (amit maga a homofóbia fogalma is világossá tesz). Nyilván ezért olyan nagy a Budapest Pride látogatottsága. A népnemzetiek ezzel szemben „a melegeknél” detektálják a gondokat, és az a

---

⁹ Karl Pfeifer, Wie schützt Ministerpräsident Orbán „die Juden“ in Ungarn?, 11. 2. 2013, in: hagalil, <http://www.hagalil.com/archiv/2013/02/11/juden-in-ungarn> (19. 03. 2015).

¹⁰http://www.budapest.diplo.de/Vertretung/budapest/de/04_20Pol/Bilaterale__Beziehungen/130528__Balog__V_erdienstorden.html (19. 03. 2015).

véleményük, hogy a „melegség” az ágybavizeléshez hasonló, gyógyítható defektus – legalábbis így nyilatkozott a Magyar Tudományos Akadémia tagja, Vida Gábor professzor néhány évvel ezelőtt¹¹. Nem csoda hát, hogy Tarlós István, Budapest főpolgármestere legitimnek érzi betiltani a „buziparádét” Budapesten.¹²

Magyarországon a politikai propaganda nem reflexíven működik, hanem a politikai ellenféllel szembeni agresszió mozgósításával. Összeesküvés-elméletek és kollektív paranoiák az ellenzéken belül is léteznek, és az a következményük, hogy a politikai állapotokat kollektívumok, nem pedig egyének cselekvéseivel magyarázzák.

Az ellenzékiek egymás ellen is ellenségképgyártásokkal harcolnak, ami egy külső szemlélő számára első pillantásra azt az érzetet kelti, mintha a politikai és a kulturális életben hatalmas káosz uralkodna, minden belső logika nélkül. Pedig a völkisch-népnemzeti látásmód és (a völkisch-népnemzetitől úgyszintén nem mentes) ortodox marxizmus az oka, hogy a társadalom nem tud változtatni az antidemokratikus kurzuson.

Nem csoda hát, hogy ebben a politikai környezetben a Fidesz és a KDNP alkotta koalícióval 2010-ben abszolút többséget szerzett a völkisch-népnemzeti irányvonal, és azóta is uralja a diskurzust. A „nemzeti küldetés” immár teljesíthető. Az új alkotmány, az új médiatörvény, a kultúrpolitika, a közoktatás, a gazdaságpolitika, a bírói és a végrehajtó hatalom – vagyis az állam teljes cselekvési spektruma – völkisch-népnemzeti gondolati kategóriáknak van alárendelve. A hatalom megosztásának elve aktualitását veszítette. Az új roma¹³ „integrációs stratégia” strukturálisan rasszista szociálpolitikában csapódik le, amely nemcsak a romákat, de a szegényeket és a hajléktalanokat is kriminalizálja és kirekeszti.

Az anticiganista kirekesztést azonban csakis akkor lehet legyűrni, ha „romapolitika” (mi több: „cigánypolitika”) helyett az anticiganizmussal szembe forduló stratégiát választjuk.

Az anticiganizmus fogalmának meghatározása

Az anticiganizmus fogalma csak az 1980-as években került be a köztudatba. Az antiszemitizmus fogalmához hasonlóan problematikus, hiszen azt sugallja, hogy létezik „ciganizmus” vagy „cigány”, és hozzájuk kapcsolódó bizonyos, fogalmilag rögzített

---

¹¹ Magdalena Marsovszky, Ungarn: Freie Bahn für die Feinde der Demokratie, 22. 7. 2008, in: hagalil, <http://www.hagalil.com/01/de/Europa.php?itemid=2579> (19. 03. 2015).

¹² Brief an Wowerit. Budapest: OB kritisiert homosexuelle „Lebensweise“, 29. 12. 2011, in: queer.de, http://www.queer.de/detail.php?article_id=15640 (19. 03. 2015).

¹³ Ezen és a többi a helyen, ahol a „roma” kifejezés megjelenik a német szövegben, a gender-egyenlőségnek megfelelően hímnemű és nőnemű megjelöléseket használok. Mivel ez a gender-egyenlőség a magyar nyelvben egyelőre nem megjeleníthető, ezért itt kijelentem, hogy a „roma” kifejezés a gender egyenlőség értelmében nőkre és férfiakra egyaránt vonatkozik. Marsovszky Magdolna

tulajdonságok, amelyek felelőssé tehető az anticiganista megnyilvánulásokért. Erről azonban nincs szó: az anticiganizmus ellenoldala nem létezik. Maguk az anticiganisták azok, akik „a cigányokat”, illetve a róluk alkotott képet konstruálják.

Az anticiganizmus vitatott fogalom. Az ellene emelt egyik leggyakoribb kifogás, hogy egyfelől elmosza a különböző roma csoportok közötti különbséget, s ezáltal egy empirikusan igazolt homogén csoport hamis látszatát kelti; másfelől újratermeli a „cigány” szónak mint a roma csoportokra egységesen alkalmazott, negatív konnotációjú megjelölésnek az alkalmazását¹⁴. Ezzel szemben a kifejezés definíciójának magyarázatokor minden esetben az áll előtérben, hogy tudatosítsa: az anticiganizmusról szóló beszéd nem tévesztendő össze azon egyének és csoportok életvalóságáról szóló beszéddel, akik ellen az anticiganizmus irányul. „Az anticiganizmus egy olyan politikai-ideológiai szellemi beállítódás, amely egy *imagined community*, elképzelt közösség ellen irányul. A heterogén egyének és csoportok homogenizálását a fogalom használata nem előidéz, hanem (kritikailag) kifejezésre juttatja. Az anticiganizmus fogalma, amely egy elképzelt közösség elleni attitűdöt nevez meg, semmiképpen nem foglalja magában azt az elképzelést, hogy azon egyének és csoportok, akik ellenében az attitűd megjelenik, valójában is homogén egységet alkotnak. Vagyis nem ellentmondásos az anticiganizmus fogalmát kritikai szándékkal alkalmazni és ezzel egyidejűleg hangsúlyozni, hogy azok az emberek, akik ellen az anticiganizmus irányul, valójában nem képeznek egységet.”¹⁵ Azt a kifogást pedig, hogy az anticiganizmus fogalma a pejoratív „cigány” megjelölés alkalmazását termeli újra, azzal tudjuk cáfolni, hogy a rasszizmus fogalma sem termeli újra a rassz-fogalmat. „Ha emberek egy csoportja ellenséges érzületet táplál egy bizonyos kritériumok alapján definiált másik embercsoport iránt, és ezt a csoportot valamilyen negatív felhangú megnevezéssel bélyegzi meg, akkor az ellenséges viszonyulás kritikai szándékú elemzése és vizsgálata során nem lehet egyszerűen figyelmen kívül hagyni ezt a bélyeget. Az ellenségességet meg kell nevezni, hogy kritizálható legyen. (...) A - politikailag inkorrekt – ideológiákkal lehetetlen politikailag korrekt nyelven foglalkozni. Mindebből azonban egy bizonyos felelősség is származik. Egyfelől világossá kell tenni, hogy különbség van az analitikus fogalmak, illetve a kritika tárgyává tett, társadalmi

---

¹⁴ A különböző álláspontok összefoglalása in: Markus End, Antiziganismus. Zur Verteidigung eines wissenschaftlichen Begriffs in kritischer Absicht, in: Alexandra Bartels/ Tobias von Borcke/ Markus End/ Anna Friedrich (Hrsg.), Antiziganistische Zustände 2. Kritische Positionen gegen gewaltvolle Verhältnisse, Münster: Unrast, 2013, 39-72; Tobias Neuburger, Einführungsvortrag zum Antiziganismus-Symposium, Referat für antifaschistische Gesellschaftskritik, ÖH Universität Wien, 2-4. Mai 2014 Universität Wien.

¹⁵ Tobias Neuburger, a.a.O. Über den Begriff Antiziganismus: Markus End, Antiziganismus – ein Definitionsversuch, in: Ders., Antiziganismus in der deutschen Öffentlichkeit. Strategien und Mechanismen medialer Kommunikation, Heidelberg: Dokumentations- und Kulturzentrum Deutscher Sinti und Roma, 2014, 29-36.

szinten hatással bíró kategóriák között. Másfelől feltétlenül szükséges fölteni a kérdést, milyen nyelvet alkalmazunk az anticiganizmus analízisekor és kritikájakor. Potenciálisan sértő szavakkal rendkívül óvatosan kell bánni. Ugyanakkor a diszkrimináló valóságot egyszerűen figyelmen kívül hagyni, illetve látszólag politikailag korrekt fogalmak használatával még meg is hamisítani: ez nem lehet a dilemma megoldása.”¹⁶

Markus Endhez és Tobias Neuburgerhez csatlakozva én is azért tartom értelmesnek az „anticiganizmus” fogalom használatát, mert – az „antiszemitizmus” fogalomhoz hasonlóan – összefoglalja a kutatás tárgyának központi elemeit.¹⁷

Az anticiganizmus fogalma a „cigányként” diszkriminált és üldözött emberekkel szembeni ellenérzések egységességét fejezi ki. Hogy a diszkrimináltaknak és az üldözötteknek semmi közük az előítéletek rendszeréhez, legkésőbb 1940 óta tudjuk, amikor Theodor W. Adorno – igaz, az antiszemitizmusra vonatkoztatva – egy visszaemlékezésében így fogalmazott: „Az itt ismertett szociálpszichológiai elemzések nyomán alapvető kérdések vetődnek fel az antiszemitának a zsidóról alkotott képével kapcsolatban. Ez a kép messzemenően független a zsidóság valóságától és a zsidók ismeretétől. Ez a kép egy fantazmagória.”¹⁸

Adorno kutatásai az anticiganizmus meghatározása szempontjából is alapvető jelentőségűek. Theodor W. Adorno és Max Horkheimer szerint az előítéletek „pátiás projekciók” (pátiás = megrögzült, kérlelhetetlen), illetve „a szubjektum társadalmilag tabunak számító érzelmeinek kivetítése az objektumra”.¹⁹ Vagyis: az előítéletes emberek a társadalmi normáktól és értékrendtől eltérő, így tilalmas érzületeiket és kívánságaikat más emberekre vagy csoportokra vetítik ki.²⁰

Markus End – az antiszemitizmus jelentésszerkezetének Klaus Holz által kidolgozott sémájára támaszkodva²¹ – az anticiganizmus jelentésszerkezetét a következőképpen foglalja össze: Az anticiganizmus

„különböző kontextusok fölött állandósult absztrakt jelentésszint, amely ’a cigányságról’ szóló, a tapasztalatot megelőző elképzeléseket foglalja össze. Az

---

¹⁶ Einführungsvortrag von Tobias Neuburger, a.a.O.

¹⁷ Markus End, Bilder und Sinnstruktur des Antiziganismus, in: Aus Politik und Zeitgeschichte, 22/23 (30. Mai 2011), S. 15–21; Ders., Vorurteile, Bilder und Sinnstruktur des Antiziganismus, in: Ders., Antiziganismus in der deutschen Öffentlichkeit, a.a.O., 37-47.

¹⁸ Zit. in: Johannes Platz: Ausstellungs-Rezension zu: Die Frankfurter Schule und Frankfurt 17. 9. 2009–10. 1. 2010, Jüdisches Museum Frankfurt am Main, in: H- Soz-u-Kult, 14. 11. 2009, <http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/rezensionen/id=130&type=rezausstellungen> (19. 03. 2015).

¹⁹ Theodor W. Adorno/Max Horkheimer, Dialektik der Aufklärung. Philosophische Fragmente, Frankfurt a. M.: Fischer, 1989, S. 201.

²⁰ End, Bilder und Sinnstruktur des Antiziganismus.

²¹ Klaus Holz, Nationaler Antisemitismus. Wissenssoziologie einer Weltanschauung, Hamburg: Hamburger Edition, 2011, S. 133 f. und End, Bilder und Sinnstruktur des Antiziganismus.

előítéletesség jelentésszerkezete alatt a többségi társadalom kultúrájában elterjedt olyan értelmezői minta értendő, melyet az adott társadalom mindegyik tagja ismer. Egy jelentésszerkezet különböző jelentéstartalmakból tevődik össze, amelyek logikai kapcsolatban állnak egymással. Az előítéletesség jelentésszerkezete nem érzékelhető nyíltan. Ami nyíltan érzékelhető, azok a legkülönbözőbb előítélet-mintázatok és sztereotípiák. Ezek az értelmezői mintázatok azért képesek töretlenül fennmaradni, mert az adott társadalom normái és strukturái állandó szilárdító hatást gyakorolnak rájuk. Az adott társadalomban szocializálódott egyén számára ugyanis magától érthetődik, hogy a társadalmi viszonyokat az anticiganizmus által meghatározott módon érzélelje, és a társadalmi normákat 'a cigányokként' beazonosított emberek kirekesztése által reprodukálja. A jelentésstruktúra ezen belül úgy épül fel, hogy benne a MI-csoport önmagának az önmaga által felállított társadalmi normák betartását vindikálja, míg 'a cigányokat' ugyanezen normák megszegésével, vagy egyenesen a normák elleni támadással gyanúsítja. Ez a projekciós teljesítmény és az ezt gyakran követő üldözés az, amely a MI-csoport igaznak vélt normáinak bizonyítását szolgálja és a normák további töretlen fenntartásának folytonosságát biztosítja.”²²

Az anticiganista ellenérzések mindennek előtt a romák ellen irányulnak. De szegényeket és hajléktalanokat is érhetnek anticiganista atrocitások, mi több, ismereteseek vándorcirkuszos családok elleni anticiganista hadjáratok is. Felmérések igazolják, hogy az alkoholistákkal, drogfüggőkkel, „balos anarchista bajkeverőkkel” szembeni averziók szintén ugyanezeket a strukturális jegyeket mutatják.²³ Ez bizonyítja, hogy az anticiganizmus minden kétséget kizáróan strukturális, projektív ellenségkép-konstrukcióként fogható fel.

Antiszemitizmus és anticiganizmus

Az anticiganizmus és az antiszemizmus között több párhuzam is felfedezhető. Az anticiganizmust csak akkor lehet a maga teljességében megragadni, ha – akárcsak az antiszemizmus esetében – strukturális problémából indulunk ki. Roswitha Scholz találó megfogalmazásában:

---

²² Markus End, „Zigeuner“ vs. „Bauer“. Die sozialen Dimensionen des modernen Antiziganismus, in: Kulturrisse. Zeitschrift für radikaldemokratische Kulturpolitik (2011) 4, S. 8–11.

²³ Gilad Margalit, Die Nachkriegsdeutschen und ihre „Zigeuner“. Die Behandlung der Sinti und Roma im Schatten von Auschwitz, Berlin: Metropol, 2002, S. 192.

„Ahogyan strukturális antiszemitizmusról beszélhetünk, amely a pénzpiacokra irányuló támadásokban és egy világméretű összeesküvés víziójában mutatkozik meg, noha a zsidókról még szó sem esett, ugyanúgy beszélhetünk strukturális anticiganizmusról is, amennyiben az egyénnek a bukástól, a deklasszálódástól, az aszocialitáliba való lecsúszástól és a kriminalizálódástól való félelmében implicit módon hat az anticiganista sztereotípiák, noha cigányokról még szó sem esett.”²⁴

Az úgynevezett aszociálisak ellen érzett gyűlölet a 19. század második felétől kezdve mindenekelőtt a „keleti zsidók” ellen irányult. A „keleti zsidó” antiszemita képe a „lusta”, „munkakerülő” és „dologtalan” zsidók sztereotípiáját mutatta föl.²⁵ Így váltak a „csaló”, a „feketéző”, vagy akár a „koldus” is a „keleti zsidó” szinonímáivá, s ez utóbbit meg sem kellett nevezni, mégis azonnal tudta mindenki, hogy kiről van szó. A 20. század elején ezek a sztereotípiák már egyaránt mind a „keleti zsidókat”, mind „a cigányokat” jelölték. A völkisch-népnemzeti gondolat megerősödésével az Osztrák-Magyar Monarchiában is, vagyis a 19. század második felétől kezdődően, biologisztikus és társadalomhygiénére vonatkozó fogalmakkal hívták fel a figyelmet „a cigánykór terjedésének megállítására” és „az aszociális elemek elleni harc” szükségességére.²⁶ Az „aszociálisoktól” való félelemben az a szorongás fejeződik ki, hogy a „kieshetünk” a társadalomból és nem tudjuk fenntartani eddigi társadalmi státuszunkat. Ez a félelem a struktúrális anticiganizmus lényege.

Két pont van, ahol az antiszemitizmus és az anticiganizmus jelentésstruktúrája teljesen különbözik egymástól. Az anticiganizmusban nem létezik olyasmi, ami összehasonlítható lenne az antiszemitizmus anticionista típusával, azon kívül nem tételezi „a cigány világösszeesküvést” (a „zsidó világösszeesküvés” analógiájára). Miközben az antiszemitizmus „a zsidókat” a többségi társadalom „fölött” (a világösszeesküvéssel összefüggésben) és „alatt” (mint ember alatti ember, Untermensch) egyaránt elhelyezi, az anticiganizmus „a cigányokra” kizárólag mint ember alatti emberekre (Untermensch-ekre) tekint.

Összességében tehát nem lehet egyenlőségjelet tenni az anticiganizmus és „a szintik és romák ellen érzett gyűlölet” közé (ugyanúgy, ahogy az antiszemitizmus sem redukálható a

---

²⁴ Roswitha Scholz, Antiziganismus und Ausnahmezustand. Der „Zigeuner“ in der Arbeitsgesellschaft, in: Markus End/Kathrin Herold/Yvonne Robel, Antiziganistische Zustände. Zur Kritik eines allgegenwärtigen Ressentiments, Münster: Unrast, 2009, S. 38.

²⁵ Ludger Heid, Der Ostjude, in: Julius H. Schoeps/Joachim Schlör (Hrsg.), Antisemitismus. Vorurteile und Mythen, München/Zürich: Zweitausendeins, 1995, S. 241–251.

²⁶ Herbert Brettl, Quellen zur Geschichte der „Zigeunerpolitik“ zwischen 1921 und 1945 im Bezirk Neusiedl am See, Oberwart 2007, S. 12.

„zsidógyűlöletre”). Az anticiganizmus sokkal inkább olyan világszemlélet, amely elsősorban a romákkal és a szintikkel szemben érzett előítéleteket foglalja össze, de ezek az ellenérzések átvihetők más, társadalmilag hátrányos helyzetű csoportokra, például a szegényekre vagy a hajléktalanokra is (strukturális anticiganizmus).

Az anticiganista sztereotípiáknak semmi közük a szintik és a romák életvalóságához és identitáskonceptiójához. Az anticiganizmus a többségi társadalom fantáziája, amelynek középpontjában az úgynevezett „cigány” képe áll. Az anticiganista sztereotípiák a többségi társadalom projekciói olyan emberekre, akik valami módon beleillenek az előítéletes struktúrákba. És ha a sztereotípa egyezik a valósággal, azért is az anticiganizmus felelős.

A modernitás előtt az ellenségképeknek vallási motivációjuk volt. A modernitásba való átmenet során, lassan alakultak ki az antropológiai rasszizmusok: a modern antiszemitizmus és a modern anticiganizmus. Ezek tehát a modern kor jelenségei, és a nemzetek fejlődésével párhuzamosan alakultak ki.

Anticiganista jelentéstartalmak

Az antropológiai rasszizmusok ellenségképe szorosan összekapcsolódik az etnikailag tiszta nemzet felfogásával. Mint ilyen, az anticiganizmus „cigánya” kvázi nemzeti kapocsként konsztitutív összetartó erő egy adott ország politikai kultúrájának kialakulásában.

A „nem-identitás” – azaz a feltételezés, miszerint „a cigányoknak” nincs körvonalazható identitásuk – az anticiganista jelentésstruktúra központi ismertetőjegye. Kontrasztot alkot a németek vagy a magyarok „szilárd”, „stabil” identitásával, akikkel szemben „a cigányok” a „hazátlan” jelzőt kapják. Annak ellenére, hogy népként, etnikumként vagy nemzetként értelmezi a többség „a cigányokat”, a többségi lakossággal ellentétben mégis gyökértelennek, labilisnak, ambivalenseknek számítanak.

Az anticiganizmus második fontos jelentéstartalma abban áll, hogy „a cigányoknak” „élősködő” és „parazita” életstílust tulajdonít. Ha a többségi lakoságnak a „szorgalmas paraszt vagy munkás” szerepe jut, aki „tisztességes” munkát vagy bér munkát végez, akkor „a cigány” a „munkakerülő” típusát fogja megtestesíteni. Ha egy társadalomban a szorgalom és a munkaéthoz központi erényeknek és a társadalomhoz tartozás ismertetőjegyének számítanak, akkor fordított következtetéssel az, aki nem dolgozik, nem is tartozik a társadalomhoz, s nem lehet a participációs elv szerint egyenrangú tagja a társadalomnak. Ez pedig ellentmond a szolidáris társadalmi eszmének.

Anticiganista sztereotípiák

Anticiganista előítéletek több mint 500 éve léteznek, ám a felvilágosodás előtt túlnyomórészt a vallásosság határozta meg a milyenségüket. Akkoriban például széles körben elterjedt sztereotip elképzelés volt, hogy „a cigányok” nem adtak szállást a szent családnak Egyiptomba menekülése idején; hogy ők kovácsolták a szöveget Krisztus keresztfájára, illetve hogy a negyedik szöveget ők lopták el. Sötétebb bőrszínüket arra a hiedelemre vezették vissza, hogy az ördöggel paktálnak.²⁷ A 18. és a 19. században előtérbe került az emberi „rasszok” létezésének gondolata, a vallásos motívumok lassan a háttérbe kerültek, ugyanakkor nőni kezdett a biológiai és antropológiai legitimációs minták jelentősége.²⁸ Azok a – negatív és pozitív – sztereotípiák, amelyek a 19. században alakultak ki, még ma is élnek. Pozitív címkézések például a „szép cigánylány”,²⁹ a „víg cigányélet”, a „tábortúzi romantika” a „muzsikálás” vagy a „jóslás”. Negatív megjelölések a „lustaság”, a „higiénia hiánya”, az „élősködő életmód”, az „túlfűtöttség”, a „zabolázhatatlan szabadságvágy”, a „csavargó, nomád életmód” és a „féktelen szexualitás”.

A „cigányok” évszázados üldöztetésének tetőpontja az európai szintik és romák elleni népirtás volt a nemzetiszocializmus idején: a Porajmos (szó szerinti fordításban: elpusztítás, elnyeletés).

Anticiganizmus Magyarországon

Magyarországon az anticiganizmus ma is az egyik legvirulensebb előítélet, míg a társadalomban alig fellelhető az anticiganizmus ellenes kritikus tudatosság. Romák százezrei élnek részben nyomorúságos körülmények között és folyamatos kirekesztésben. Ha számukhoz hozzáadjuk a strukturálisan szintén anticiganista módon kirekesztett szegények és hajléktalanok számát, akkor ez a létszám több százezer emberre tehető.

Az „anticiganizmus” Magyarországon éppoly kevésbé ismert fogalom, mint a Frankfurti Iskola kritikai teóriáján alapuló projekció-elmélet, amely szerint a kirekesztett a kirekesztő projekciója. Emiatt az anticiganista diszkriminációval foglalkozó kutatások a legtöbb esetben a romák „népcsoportját”, „etnikumát” vagy „nemzetiségét” nevezik meg kutatásaik

---

²⁷ Wolfgang Wippermann, Bis zum Völkermord. Antisemitismus und Antiziganismus, in: Antiziganismus – Vergangenheit und Gegenwart, iz3w (informationszentrum 3. welt), Jan./Feb. 2013, S. 21–23; Markus End, Carmen, Django und die Anderen. Zur gesellschaftlichen Genese des Antiziganismus, unveröff. Diplomarbeit, Universität Hamburg, Institut für Politische Wissenschaft (2007); Klaus-Michael Bogdal, Europa erfindet die Zigeuner. Eine Geschichte von Faszination und Verachtung, Berlin: Suhrkamp, 2011.

²⁸ Gudrun Hentges, Schattenseiten der Aufklärung. Die Darstellung von Juden und „Wilden“ in philosophischen Schriften des 18. und 19. Jahrhunderts, Schwalbach i. Ts.: Wochenschau, 1999.

²⁹ A motívum Prosper Mérimée *Carmen* című novellája (1847), majd Georges Bizet *Carmen* című operája (1875) nyomán vált híressé.

kiindulópontjaként – nem pedig a többségi társadalmat, ahol pedig a voltaképpen probléma gyökere keresendő. Gyakran azonban olyan címszavak alatt jelennek meg dolgozatok, mint „cigánykérdés”, vagy „cigányügyek” (idézőjel nélkül), holott ezek éppen hogy a többségi kirekesztést kritizálják. A kutatások nagy része tehát sokkal reflektáltabb annál, mint amennyire azt a címük sejteti engedi.³⁰

Máig tisztázatlan, hány magyar roma esett a Porajmos áldozatául. A munkaszolgálatra behívott „cigányegységek” szisztematikus összeállítása csak Magyarország német megszállása, 1944. március 19. után történt meg.³¹ A német és a magyar nemzetiszocialisták eredetileg csak a „vándorcigányokat” akarták elhurcolni, de mivel ilyet alig találtak, egész roma falvak lakosságát deportálták a megsemmisítő táborokba, vagy rögtön a falu szélén lelőtték őket, azután, hogy megásatták velük a saját sírjukat. A kutatás ezért abból indul ki, hogy a háború végső fázisában körülbelül ötezer romát végeztek ki. A Nácizmus Üldözötteinek Bizottsága több mint 30.000 megölt romáról beszél³², s ez a nemzetközi kutatás számára is hivatkozási alpnak tűnik³³, ugyanakkor Karsai László történész és holokauszt-kutató ezt mértéktelenül eltúlozottnak és szakmailag megalapozatlannak tartja. Karsai saját kutatásaiból kiindulva szintén ötezerre becsüli az áldozatok számát.³⁴

„Megteszünk minden tőlünk telhetőt, de túl gyorsan szaporodnak”. Anticiganizmus a létező szocializmusban

A létező szocializmus Magyarországon a túlélők közül csak kevesen kaptak kárpótlást, az 1946-os földosztáskor pedig egyáltalán nem vették őket figyelembe. Azok, akik a háború előtt napszámosként dolgoztak a nagybirtokokon, az államosítással elveszítették a munkájukat.³⁵

---

³⁰ Karsai László, A cigánykérdés Magyarországon 1919-1945. Út a cigány Holocausthoz, Budapest: Cserépfalvi, 1992; Bársony János/Daróczy Ágnes (Hg.): Pharrajimos. Romák sorsa a nácizmus idején I-II., Budapest: L'Harmattan, 2004; Katz Katalin, Visszafolyott emlékezet. A magyarországi romák holokausttörténetéhez, Budapest: Pont, 2005; Neményi Mária/ Szalai Júlia (Hg.): Kisebbségek kisebbsége. A magyarországi cigányok emberi s politikai jogai, Budapest: Új Mandátum, 2005; Csaba Dupcsik, A magyarországi cigányság története. Történelem a cigánykutatások tükrében 1890-2008, Budapest: Osiris, 2009; Majtényi Balázs/ Majtényi György, Cigánykérdés Magyarországon 1945–2010, Budapest: Libri, 2012.

A kriminalisztika területéről: Póczik Szilveszter, Cigányok és idegenek. Társadalmi és kriminológiai tanulmányok, Miskolc: Felsőmagyarország, 1999; Póczik Szilveszter, Cigány integrációs problémák, Budapest: Kölcsey Intézet, 2003; Németh Zsolt (Hg.), Írások Tauber István emlékére 1949-2003, Budapest: Magyar Kriminológiai Társaság, 2009.

³¹ Karsai László, Cigánykérdés Magyarországon 1944-1945, in: Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1991. 2. évf. 1.sz.

³² Horváth Aladár, Magyar Apartheid, publikálatlan kézirat, 2011.

³³ Donald Kenrick/ Grattan Puxon, The Destiny of Europe's Gypsies, London: Chatto, 1972, 124-26.

³⁴ Karsai László, Cigánykérdés Magyarországon 1944-1945, a.a.O. 7.

³⁵ Majtényi/Majtényi, Cigánykérdés Magyarországon 1945–2010, 33.

Az anticiganizmust nem lehetett nyíltan kritizálni, az 1945 utáni kormányok hivatalos álláspontja az volt, hogy Magyarországon nincs „cigányprobléma”. Az emberek „rasszok“, „fajok“ szerinti vagy „etnikai” alapon való meghatározása hivatalosan tilos volt, ideológiai célként a szegények és elnyomottak integrálását és egyenjogúságát jelölték meg. A munkás-paraszt államban a teljes foglalkoztatottság mellett kötelező volt iskolába járni. Ez kezdetben kedvező hatással volt a romák sorsára: míg a világháború előtt a roma gyerekeknek csak mintegy a fele járt iskolába, ez az arány 1945-ben drasztikusan megváltozott. Az 50-es évek végére a gyerekek 90%-a iskolába járt, legalábbis formálisan.³⁶

A létező szocializmus hivatalosan a marxizmust és az internacionalizmust propagálta, ám ezt nem kísérte reflektált demokratizáló folyamat, így a völkisch-népnemzeti közösség gondolata nem tűnt el. A nyelvi és kulturális homogenizációra való törekvés szükségszerű velejárója volt az uniformizálás és a kirekesztés. Mivel a népet továbbra is etnikai kategóriák alapján osztották „népcsoportokra”, kirekesztették azokat, akik a közvélekedés szerint a „szocialista munkás-paraszt államon” kívülre kerültek.

A Kádár-korszakban (1957-1988) a szocialista egyenjogúság eszméjét hirdették, ezért a problémáknak és a különbségeknek egyaránt láthatatlannak kellett maradniuk: a kirekesztésnek csakúgy, mint mindenfajta kulturális hagyománynak és specifikumnak.

A létező szocializmusban az anticiganizmus alapvető és a következő évtizedek történéseit meghatározó dokumentuma az MSZMP 1961-es határozata, mely *A cigánylakosság helyzetének megjavításával kapcsolatos egyes feladatokról* címet viseli³⁷. Ez a szöveg ideológiai síkon rögzíti a romák társadalmi státuszát: „A cigánylakosság felé irányuló politikánkban abból az elvből kell kiindulni, hogy bizonyos néprajzi sajátossága ellenére sem alkot nemzetiségi csoportot.”³⁸ Ez a dokumentum „szociális csoportként” definiálta a romákat, de a gyűjtőfogalom megnevezéséért még sokáig folyt a harc. Későbbi dokumentumokban – amelyekre alább még kitérünk – olyan fogalmakkal találkozhatunk, mint „sajátos lakosságcsoporth”, vagy „sajátos népcsoport”, míg az 1980-as évek második felére egyértelműen az „etnikum” vagy „etnikai kisebbség” kifejezések kerültek előtérbe.

A létező szocializmusban a romáknak fokozatosan fel kellett volna oldódnuk a többségben, majd eltűnniük. Az integrációt asszimilációként értelmezték. Belső pártkörökben továbbra is „cigánykérdésről” beszéltek, amelynek „megoldását” a kényszerasszimilációban látták. Ezt

---

³⁶ Dupcsik, a.a.O., 147.

³⁷ „A cigánylakosság helyzetének megjavításával kapcsolatos egyes feladatokról”, in: Mezey Barna/ Pomogyi László/ Tauber István, *A magyarországi cigánykérdés dokumentumokban 1422-1985*, Budapest: Kossuth, 1985, 240.

³⁸ Ebd., 241.

1958-ban a híres „cigánykutató” Erdős Kamill etnográfus (1924-1962) a következőképpen írta le: „A cigánykérdés lényege az: hogy nincs cigánykérdés. – A cigányok be akarnak olvadni a magyarságba.”³⁹ Már ebben a megállapításban is észrevehető egyfelől, hogy a két világháború közötti időszak etnikai látásmódja, dacolva a szocialista univerzalista gondolattal, élt és virult. Az említett 1961-es párthatározat világos következménye volt másfelől, hogy mindazon törekvések, amelyek a roma kultúrák és nyelvek életben tartására, ápolására irányultak, „káros kapitalista nézeteken alapulónak” és akadályozandónak minősültek. Hiszen különben is, a kapitalizmus a felelős a „cigányok” és a „nem-cigányok” közötti kölcsönös bizalmatlanságért és a kirekesztésért, míg ezzel szemben a szocializmus megteremtette „a cigányok” egyenjogúságának feltételeit. A valóságban azonban nem az emancipáció, hanem a kulturális különbségekre tekintet nélküli, totális asszimiláció volt a cél.

Az 1961-es határozat három területet nevez meg, ahol a romák életkörülményein sürgősen javítani kell: a munka, a lakhatás, valamint az oktatás területét. Előírta, hogy a „cigánytelepeket” fel kell számolni, és az ott élő embereket többségi falvakba kell „áttelepíteni”. 1968-ban a *A cigánylakosság helyzetének javításával kapcsolatos egyes feladatok végrehajtásának tapasztalatairól. Az MSZMP KB agitációs és propagandaosztályának állásfoglalása* című dokumentumban⁴⁰ a korábban megnevezett területeket az egészségüggyel egészítették ki, mint amelynek a romákkal összefüggésben különös figyelmet kell szentelni.

A helyzet javítására vonatkozó javaslatokat kényszerrel hajtották végre, így nem is vezethettek pozitív eredményre. „Sikertelenségük” következményei miatt azonban megint csak „a cigányokat” okolták. Az 1968-as dokumentum megállapítja, hogy noha „a szocialista vívmányok által” „dinamikusabb lett a fejlődés”, ám „az 1961-es határozat végrehajtása nem kielégítően” zajlott. „A cigányok átnevelése, elmaradottságuk, több évszázados káros szokásaik, magatartásuk megváltoztatása az anyagi feltételek biztosítása mellett is hosszú, türelmes munkát kíván. A különböző erőfeszítéseket a cigányok nem egyformán fogadják. A beilleszkedőben levő réteg élni kíván a lehetőségekkel, maga is részt óhajt venni sorsának javításában. Sokan vannak azonban, akik passzív szemlélői az érdekükben tett intézkedéseknek, sőt gátolják a helyes törekvéseket. Sok cigánycsalád fejlődése megindult, de többségük helyzetében lényeges változás még nem következett be.”⁴¹ Nem sikerült teljes egészében, így a beszámoló, „a cigányságot” leszoktatni a „vándorló életmódról” és

---

³⁹ Idézte: Dupcsik, 158.

⁴⁰ Mezey/ Pomogyi/ Tauber, a.a.O., 243.

⁴¹ Uo.

„bevezetni a munka világába”. Ezért megbízták a *Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Kutatócsoportját*, hogy „alaposabban vizsgálják meg a cigányság helyzetét”.⁴² Ezt a „cigánykutatást”, ahogyan a projektet a kutatócsoporton belül nevezték, Kemény István szociológus (1925-2008) vezette.⁴³

Kemény, aki az 1944-ig létező szociológiát mint akadémiai tudományágat újra be akarta vezetni, 1970-ben az MTA-n előadást tartott a szegénységről mint a létező rendszer strukturális alkotórészéről. Az előadás rendkívüli felháborodást keltett a kormányon belül, Kemény kutatási anyagait elkobozták, a megmaradt kéziratot onnantól szamizdatban terjesztették. A felháborodás oka először is az volt, hogy a szocializmusban hivatalosan nem létezhetett szegénység, másodsor pedig, hogy az előadás a rendszerkritika kezdetét jelentette. Ennek következtében Kemény tudományos és kutatómunkáját ellehetetlenítették, 1977-ben Franciaországba kellett emigrálnia. Az addig eltelt évek alatt azonban szemináriumokat tartott kezdetben az Akadémián, később a saját lakásán, sőt, egy darabig még a „cigánykutatás” vezetését is folytatta. A neves magyar szociológus, Havas Gábor, az úgynevezett Kemény-csoport tagja egy interjúban azt állítja, csak utóbb tudatosodott benne, hogy a kutatásra azért kaptak megrendelést, hogy teljesítsen egy előre meghatározott célt. A hatvanas évek végére kifogytak azok a munkaerő-tartalékok, amelyeket kényszerintézkedések útján a mezőgazdaságból az iparba „irányítottak át”, így a feszített iparosítás munkaerőhiánnyal küzdött. Az iparnak olcsó, képzetlen munkaerők hatalmas tömegére volt szüksége: ezek lettek volna „a cigányok”. Az új, rendszerkritikus kutatócsoport – számos tagjukat tíz évvel később a demokratikus ellenzék soraiban találjuk – azt akarta bebizonyítani, hogy a legsürgősebben megoldandó probléma a romák kiáltó szegénysége, és csak azután lehet egyáltalán beszélni az iparba való „átirányításukról”⁴⁴. Kemény István legközelebbi munkatársa volt Solt Ottilia is, a későbbi demokratikus ellenzék prominens tagja, aki 1979-ben életre hívta a *SZETÁ-t* (*Szegényeket Támogató Alap*). A rendőri razziáknak folyamatosan kitett SZETA pénzt gyűjtött, jótékonsági koncerteket és hasonló projekteket szervezett, irányította az aktivistákat és tájékoztatta a nyugati újságírókat. A rendszerváltó SZDSZ a SZETÁ-t tekintette elődjének.

---

⁴² Uo. 247.

⁴³ Dupcsik, uo. 184.

⁴⁴ Révész B. László, „Kimondta, amit akkor nem lehetett kimondani“. Kemény István és a cigányvizslat. Reszlet Havas Gábor életútinterjúból, amely az 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézete Oral History Archivumának készült 2009. október 9. és november 20. között, in: <http://beszelo.c3.hu/banner/havas-gabor-70>, 7-21 (19. 03. 2015).

A Kemény-csoport alapvető hiányossága az volt, hogy kívülről határozta meg, ki „a cigány”, s meghatározásában a többségi környezetre hagyatkozott: eszerint „cigány” az, akit kívülről annak tartanak.⁴⁵

A rendszerváltásig született még néhány, az említettekkel összehasonlítható dokumentum, javaslatokkal és utasításokkal (pl. 1974-ben, 1979-ben és 1984-ben⁴⁶), ám ezeknek a hangneme már meglehetősen rezignált. Az 1974-es dokumentumban egyenesen ez áll: „A cigánylakosság helyzetének javulása mellett ugyanakkor az is megállapítható, hogy a fejlődés üteme nem kielégítő. (...) Ennek oka abban található meg, hogy a szaporodásuk aránya jelentősen nagyobb, mint a helyzetük javítását célzó intézkedések hatása.”⁴⁷

A vélt javulás azonban nem jelentett mást, mint állami kényszert. Akkoriban még hagyományosnak számító foglakozásokat betiltottak, és a romákat képzetlen gyári munkásként szocialista ipartelepekre kényszerítették, ahol rendkívül nehéz fizikai munkát kellett végezniük alacsonyabb bérért, mint amennyit a többségi lakosság kapott. Amennyiben kaptak szükséglakást, úgy ezek gyengébb minőségű, úgynevezett C-lakások vagy C-házak lehettek csak, a falvak szélén vagy a többség számára értéktelen területeken, pl. szeméttelep közelében vagy árvíz veszélyeztette területeken. Így jöttek létre a mai gettószerű telepek, amelyek eleve ki voltak zárva a szokásos infrastrukturális fejlesztésekből, mint az úttest- és járdaépítés, és amelyeknek a házait nem csatlakoztatták a víz- és csatornahálózatra.

A létező szocializmusban elterjedt nézet szerint „cigánynak” nem születik valaki, hanem bűnöző, civilizálatlan életmódja során válik azzá. A „cigánybűnözés” fogalma már az 1950-es évek végén felbukkant, a „cigányvándorlást” például kriminalizálták és tiltották. A rendőrségen önálló „cigányrészleg” működött a „cigánybűnözés” elleni harc céljából. „Rendet” akartak tenni, „átnevelni a civilizálatlanokat”.⁴⁸ Évtizedekig – egészen 1985-ig – alkalmazták a „kényszerfürdetést”, az emberi méltóságot súlyosan sértő testi motozásokat, fertőtlenítéseket, s tetűirtásokat végeztek a romatelepeken.⁴⁹ A kényszerfürdetéseket az érintettek erőszakos kopaszra nyírása kísérte.

---

⁴⁵ Dupcsik, uo. 185. (Dupcsik szerint ez az eljárás pozitív).

⁴⁶ Uo., 250, 265, 275.

⁴⁷ Uo., 250.

⁴⁸ Horváth, Magyar Apartheid.

⁴⁹ Bako Boglárka, A koszosak fürdetése. Egy elfeledett kényszermosdatás, in: Beszélő, 14. Juli 2014 (<http://beszelo.c3.hu/onlinecikk/a-%E2%80%9Ekoszosak%E2%80%9D-furdetese> [19. 03. 2015])

Kép: „Cigányokat” nyírnak kopaszra. Részlet a *Feldobott kő* című filmből (rendező Sára Sándor, 1968)⁵⁰

Egy teljes évtizeddel a Kemény-csoport kutatásai előtt már születtek filmszociográfiák a romákról, akiknek a nyomorúságát az államtól elszenvedett folyamatos megaláztatás súlyosbította.⁵¹ A megalázó procedúrákat a *KÖJÁL (Közegészségügyi Járványügyi Állomások)* végezte, így ez volt az az állami szerv, ahol a legtöbbet tudtak a romák életkörülményeiről. Havas így beszél erről: „Amikor én belekezdtem ebbe a dologba, /.../ akkor szinte semmit nem lehetett tudni a magyarországi cigányokról. Benyomás szinten persze egy s mást, de istenigazából csak a Köjál foglalkozott a cigányokkal, tehát például a kutatáshoz nagyon sok információt a Köjáltól kellett beszerezni, mert nekik voltak nyilvántartásaik a telepekről, ahova rendszeresen kijártak fertőtleníteni”.⁵²

1972-ben a rendőrségi nyilvántartásban összefüggésbe hozták a szellemi fogyatékosokról szóló adatokat a „cigány származással”. Ezekben az időkben kezdődtek a rendőrségen a fajbiológiai kutatások is, amelynek feladata az volt, hogy „a cigányok fajbiológiai jegyeit” vizsgálják. Egy ilyesfajta vizsgálat akkoriban hivatalosan szigorúan tilos volt, ezért intézetben nevelkedő árva gyerekeken végezték.⁵³ Nem véletlen, hogy a hatóságok így járhattak el: az

---

⁵⁰ Forrás: Dupcsik, uo.: 178.

⁵¹ Az első ilyen film Sára Sándor „Ciganyok” c. filmje volt 1962-ből (<http://www.youtube.com/watch?v=t4jl4rP9RIE> [18. 10. 20014]).

⁵² B. Révész László, Interview Havas, uo.

⁵³ Horváth, Magyar Apartheid.

1970-es évek közepén Magyarország lakosságának mintegy 75 százaléka anticiganista beállítottságú volt.⁵⁴

A létező szocializmusban „a cigánykérdést” biztonságpolitikai kérdésnek tekintették, amely veszélyezteti „a magyarság egységtörekvését”, ahogyan Báthory János 1988-ban leírta.⁵⁵ Báthory a rendszerváltás után, az első demokratikusan választott kormányban államtitkárként az úgynevezett „cigányügyeket” kapta.⁵⁶

Akkoriban, a nyolcvanas évek végén a „cigány” és a „szegény” fogalmakat már szinonimaként használták.

Miközben az a tendencia, melyben társadalom önmagát „etnikumok” vagy „népcsoportok” szerint osztja fel, mind intenzívebbé vált és ezzel együtt felgyorsultak az in- és a exkluzív folyamatok is, a nyolcvanas években újabb, állami finanszírozású kutatócsoport jött létre, amelynek feladata „a cigány etnikum sajátosságainak” vizsgálata volt.⁵⁷

Ezzel egyidejűleg azonban roma értelmiségiek kezdeményezésére emancipációs polgárjogi mozgalom indult útjára, amely szintén egy „cigány etnikum” létezéséből indult ki. 1989. január 2-án, egy roma közösség kényszeráttelepítésének terve elleni tiltakozásképpen, létrejött a *Gettóellenes Bizottság*: ez volt a *Roma Polgárjogi Mozgalom* kezdete. Csupán néhány hónappal később alakult meg a *Phralipe* („testvériség”) kulturális szervezet, amely az elnyomó állami romapolitika beszüntetését követelte, és meghirdette „a cigányság valódi érdekeinek” programját. Valamivel később, 1991-ben alakult meg a *Roma Parlament*, amely a rákövetkező évtizedekben a legfontosabb szociokulturális központtá fejlődött.⁵⁸

Összegezve megállapíthatjuk, hogy bár a létező szocializmus évtizedeiben az általános tankötelezettség és kötelező foglalkoztatottság révén a romák többsége iskolába járhatott és dolgozhatott, ám gyerekkorukban az iskolarendszer nem támogatta őket megfelelően, és felnőttként éppen a hátrányos megkülönböztetés miatt (mely az állam részéről éppúgy sújtotta őket, mint a mindennapokban), képzetlen munkaerőként a munka világának legalsó szférájában ragadtak. Mivel integráció alatt asszimilációt értettek, mely kényszer hatása alatt zajlott, az emberi jogokat és az emancipációt lábbal tiporták. A létező szocializmusban az

---

⁵⁴ Brigitte Mihok, *Vergleichende Studie zur Situation der Minderheiten in Ungarn und Rumänien (1989–1996), unter besonderer Berücksichtigung der Roma*, Frankfurt a. M.: Peter Lang, 1999.

⁵⁵ Báthory János: A cigányság a politika tükrében. *Világosság*, 1988. 8-9; Báthory János: A nemzeti egységtörekvések és a cigány etnikai mozgalom. *Phralipe*, 1995. 7-8-9. sz., idézve: Horváth, Apartheid, a.a.O.

⁵⁶ A Roma Parlament levele a tárca nélküli miniszternek, Nagy Ferenc, in: *Beszélőhetilap*, 1991/ 49 (<http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-roma-parlament-levele> [19. 03. 2015]).

⁵⁷ Tauszik Nagyzezsda / Tóth György, A hazai cigányság és a nem cigány lakosság dermatoglyphiai tulajdonságai közötti különbségek, in: *Belügyi Szemle*, Juni 1987.

⁵⁸ A Roma Parlamentet Zsigó Jenő polgárjogi aktivista alapította, aki életművéért 2014-ben Otto Pankok-díjban részesült (http://www.focus.de/kultur/buecher/minderheiten-guenter-grass-ehrt-ungarischen-roma-jeno-zsigo_id_3914540.html [19. 03. 2015]).

univerzalizmus propagandája mögött mindvégig megmaradt az etnonacionalizmus, a völkisch-népemzeti gondolat és velük együtt az autoriter gondolkodás. Az etnikai kategóriákban való gondolkodás az ellenzéki kutatást is meghatározta, így a társadalom egészét uraló rasszista tendenciákat nem volt képes megkérdőjelezni, illetve ellenük a harcot felvenni. A rendszerváltás hajnalán életre hívott polgárjogi szervezetek a hátrányos helyzetűek emancipációjának reményével kecsegtettek. Mindazonáltal e remények, amint látni fogjuk, szertefoszlottak.

„Cigányzene”

E publikáció kereteit szétfeszítő, de különleges téma, a „cigányzené”. A „cigányzene” fogalma a többségi társadalom konstrukciója, amely a 19. században, az anticiganizmus pozitív sztereotípiáinak („vidám cigányélet”, „tábortúzi romantika” „muzsikálás”) összefüggésében keletkezett, és a legszélesebb körben elterjedt.⁵⁹ „Cigányzenén” általában nem az autentikus roma zenét értik (ez a zene szinte tökéletesen nélkülözi a hangszereket), hanem a „csárdást” és a magyar nótát, amit a „cigányzenekarok” a 18. század vége óta játszottak a vendéglőkben, a csárdákban. A „cigányzene” völkisch-népemzeti műzene, a 19. századtól kezdődően a többségi társadalom völkisch-népemzeti identitásának egyik hordozójaként fungált.⁶⁰ Az autentikus roma zenét a magyar zenetörténet nem ismerte el a magyar zene részeként,⁶¹ és ez a nézet mindmáig tartja magát. Megállapítható ugyanakkor, hogy Magyarországon számos roma emancipációjának esélyét a zene adta; mára általánosan elterjedté vált a „zenész cigány” megnevezés egy emancipált rétegre vonatkoztatva. Mivel a létező szocializmusban a „zenész cigányok” alkalmasnak látszottak arra, hogy „a cigányok” „felemelkedési lehetőségeit” prezentálni lehessen kvázi a világ előtt, a tehetséges roma gyerekek zenei tanulmányait erőteljesen támogatták. A zeneművészeti szakközépiskolákban és egyetemeken ezért hagyományosan több roma van, mint más egyetemeken és főiskolákon. Számos polgárjogi harcos, mint például a már említett Horváth Aladár (*Polgárjogi Mozgalom*), vagy Zsigó Jenő (*Roma Parlament*) eredetileg tehetséges zenészek. Ugyanakkor, míg a létező szocializmusban a „cigányzenekarok” és a „cigányzene” a rezsim cégéréként

---

⁵⁹ Jens Kaufmann: 500 Jahre Weltmusik. Die Musik der Sinti und Roma. In: Christina Kalkuhl/Wilhelm Solms (Hrsg.): Antiziganismus heute (Beiträge zur Antiziganismusforschung, Bd. 2), Seeheim 2005, 115–121.

⁶⁰ Klaus-Michael Bogdal, „Ein wilder Tanz, ein vaterländisch Lied“: Ungarischer Patriotismus und Zigeunermusik, in: ders., Europa erfindet die Zigeuner, a.a.O., 228-241.

⁶¹ Zoltán Kodály, Ungarische Volksmusik. Ungarisches Volkslied oder Zigeunermusik?, in: Ders., Wege zur Musik. Ausgewählte Schriften und Reden, hg. von Ferenc Bónis (aus d. Ungarischen von Geza Engl), Budapest: Corvina, 1983, 167-184.

szolgált, a rendszerváltás után ez gyorsan megváltozott. A társadalom egyre növekvő rasszizmusával párhuzamosan elhalványult ez a pozitív sztereotípa, és a legtöbb étterem elbocsájtotta a zenészeket.

Anticiganizmus a rendszerváltás után

A rendszerváltás után az első demokratikusan megválasztott kormány (1990-1994), élén Antall Józseffel, majd halála utána Boross Péterrel, meg akart felelni a demokratikus követelményeknek, és új kisebbségi törvényt alkotott, amely deklarálta ugyan a romák kisebbségi státuszát, de semmilyen tényleges segítséget nem ígért számukra. Ez az új kisebbségi törvény inkább a Magyarország határain túl élő magyarok kisebbségi jogait védte. A rendszerváltás utáni Magyarország kisebbségi politikája völkisch-népnemzeti u.n. népiséggpolitika volt, mely a „magyarság” érdekeit tartotta szem előtt.

Ezzel egyidejűleg a veszteséges nagyipar összeomlott, és azok a romák, akiket korábban odakényszerítettek, tömegesen váltak munkanélkülivé. Míg a rendszerváltás előtt kötelező volt mindenkinek dolgoznia, öt éven belül a magyar romák 80 százaléka elveszítette a munkahelyét.

1993-94-ben az 1971-es kutatás mintájára újabb úgynevezett „cigánykutatást” végeztek. Kertesi Gábor szociológus így foglalta össze a diszkrimináció mértékére vonatkozó kérdések és válaszok tanulságát: „Egy ilyen világban 200 ezer embert érint a származása miatt fizikai erőszak; 190 ezer embert érint közvetlenül az, hogy családjához tartozó óvodás- vagy iskoláskorú gyermekeket az óvodában, illetve az iskolában megalázzák; 40 ezer ember éli meg nap mint nap, hogy családja valamelyik tagját származása miatt nyilvános helyekről kitiltják (...) 90 ezer ember éli meg azt, hogy közvetlen családtagjait fasiszta suhancok bántalmazzák vagy fenyegetik (...) 140 ezer embert érint az, hogy közvetlen családjából valakit hivatalos helyeken – önkormányzatnál, a rendőrségen, bíróságon, orvosi rendelőben – hátrányos megkülönböztetésben részesítik, és legalább 240 ezer embert érint az, hogy munkát kereső családtagjait egy hozzátartozóját a ... /származása M.M./ miatt utasítják el munkáltatók.”⁶²

1995-ben az akkori szociálliberális kormányzat hirdette meg, hogy a „cigánykérdést” kisebbségi és szociális kérdésnek is tekinti. Ennek a kormányzatnak az új integrációs

---

⁶² Kertesi Gábor, Megalázzottak és megszorítottak in: Esély, 1996/ 3, 48-61, itt 60 (http://www.esely.org/kiadvanyok/1996_3/megalazottak.pdf [19.03.2015]). Két cigányvizsgálat in: Szociológiai Szemle [http:// www.szociologia.hu/dynamic/9601kertesi.htm#01](http://www.szociologia.hu/dynamic/9601kertesi.htm#01) (19.03.2015).

stratégiája volt az első, amely lehetőséget nyújtott romáknak arra, hogy a kultúrájukat ápolják. A *Cigányügyi Koordinációs Tanács* 1996-ban történelmi lépés lehetett volna, mivel ez volt az első olyan grémium, amelyet kizárólag roma ügyek számára hoztak létre, ám az írásban rögzített elképzeléseket soha nem ültették át a gyakorlatba.

Az 1990-es évek közepén úgynevezett *roma önkormányzatokat* is létrehozta, ám ezek sem voltak képesek javítani a helyzeten, mivel a völkisch-népnemzeti és a nem-völkisch-népnemzeti táborok játékszereivé váltak. Komoly reményekkel kecsegtetett a szintén ez idő tájt alapított civil társadalmi projekt, a *Roma Sajtóközpont*, valamint a régió első roma rádiója, a *Rádió C*, amely 2001-ben kezdett sugározni. Ma a Roma Sajtóközpont a túlélésért küzd, a Rádió C-nek pedig, állami támogatás híján, 2010-ben abba kellett hagynia a műsorsugárzást.

1997-re olyannyira eluralkodtak az anticiganista előítéletek, hogy a rendszerváltás óta először hat családnak menekülnie kellett Magyarországról. A „roma exodusnak” ez az első hulláma 47 embert érintett, zámolyi és csóri romákat, akik ezekben az években olyan durva zaklatásokat és támadásokat voltak kitéve, hogy 2000-ben Franciaországba emigráltak.⁶³ 1995 és 1998 között kellett volna végrehajtani a rendszerváltás utáni első kényszerkilakoltatást: tizenhárom székesfehérvári roma családnak jelöltek ki új lakhelyet egy dögkút közelében, de a *Gettóellenes Bizottság* meghiúsította a tervet.⁶⁴

A legújabb u.n. „Cigánykutató” 2003-ban, egy évvel Magyarország Európai Unióba történő integrációja előtt készült. Ebben a megkérdoztetek öndefiníciója nagyobb szerepet játszott, ugyanakkor zavartság forrása is lett, mert dilemmaként sikerült csak felfogni, hogyan lehetne a „származás” kérdését megkerülni.⁶⁵ Sok helyen a mai napig is hiányosságként érzékelik, hogy „etnikai alapú népszámlálást” nem szabad végezni.⁶⁶

2005-ben, szintén szociálliberális kormányzás alatt egy úgynevezett „modellprogramot” fogadtak el a helyzet javítása érdekében, ám ennek eredményei messze alatta maradtak annak, ami a társadalmi integráció érdekében szükséges lett volna. Ráadásul rendkívül nagy volt a korrupció: „A magyar kormányok úgy költötték el az uniós milliárdokat, hogy valójában egyetlen munkahelyet sem teremtettek.”⁶⁷

---

⁶³ Krasznai Ibolya, Balogh Lászlóné, Kolompár Ferencné, Romákról szóló könyv. Zámolyi romák kálváriájuk, ed. Katz Katalin, Budapest, Rubincó, 2013.

⁶⁴ Bernáth Gábor / Messing Vera, A rádió utcai történet, in: Ágota Horváth, Edit Landau, Júlia Szalai (Hg.), Cigánynak születni. Tanulmányok, dokumentumok Budapest, Új Mandátum, 2000, 11-159.

⁶⁵ Janky Béla / Kemény István / Lengyel Gabriella, A magyarországi cigányság 1971-2003, Budapest: Goldolat 2005, 13.

⁶⁶ Beszélgetés Debreczeni Józseffel (lásd az Kitekintés c. fejezetet is), in: ATV am 2014. okt. 10 (<https://www.youtube.com/watch?v=bHGqFveOarQ> [19. 03. 2015]).

⁶⁷ Majtényi/Majtényi, Cigánykérdés Magyarországon 1945–2010, S. 145.

2005-re a társadalom radikalizálódása is tovább mélyült⁶⁸, a Jobbik pedig masszívan agitált a „cigánybűnözés” ellen. Ebben a feltüzelt hangulatban, 2006 őszén történt egy baleset, amely miatt végképp elszabadultak az indulatok. Egy tanár Olaszliszka falu gettójának területén haladt, amikor autójával meglökött egy roma kislányt. A 12 éves lány sértetlenül megúszta a balesetet, de hozzátartozói szabályosan meglincselték a tanárt, méghozzá az autóban ülő két lányának a szeme láttára. Erre reakcióként alakult meg 2007-ben a Magyar Gárda, a Jobbik paramilitáris szervezete, amelynek tagjai az akkori köztársasági elnök, Sólyom László hivatala előtt „tették le esküjüket”. Az elnök erre az eseményre egy szót sem vesztegetett.

A kollektív hangulat ebben az időben olyannyira anticiganista volt, hogy Balog Zoltán, akkor az *Országgyűlés Emberi Jogi, Kisebbségi, Civil- és Vallásügyi Bizottságának* fideszes, vagyis ellenzéki elnöke, is többször is aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy „a magyar többség a roma kisebbségnek kiszolgáltatott” lehet.⁶⁹ Ettől kezdve a Magyar Gárda rendszeresen vonult fel olyan falvakban, ahol a roma lakosság aránya magas; a gárdisták a „cigánybűnözés” elleni jelszavakat skandálták, és pánikot keltettek az emberek között. A Gárda militáns közegének néhány tagja nem találta eléggé radikálisnak a Gárdát, ezért gyilkolni kezdtek. 2008-ban és 2009-ben összesen kilenc romát öltek meg. Hat roma meggyilkolása egy banda tagjainak számlájára írható, akiket csak 2013-ban sikerült életfogytiglani börtönre ítélni. Az ügyek felderítése azért volt különösen nehéz, mert a mentők vagy a rendőrség megsemmisítették a nyomokat.⁷⁰

Hogy mennyire elterjedt a romák ellen érzett gyűlölet a rendőrség kötelékében is, azt egy 2009. februári esemény teszi világossá: egy rendőr, ahelyett, hogy biztosította volna a gyilkosok lábnyomait, belevizelt a hómélyedésbe.⁷¹ A tárgyalásokat megfigyelők szerint a hatósági eljárásban következtelenség és rasszista felhangok voltak megfigyelhetők – hasonlóan a Nemzetiszocialista Illegalitás (NSU) németországi esetéhez.⁷² A magyar társadalom meglehetősen egykedvűséggel reagált a rasszista erőszakra. A Magyar Gárdát 2009-ben jogerősen betiltották, ám a szervezet nem sokkal később Új Magyar Gárda néven

---

⁶⁸ A társadalmi radikalizálódáshoz: Magdalena Marsovszky, *Geschlossene Gesellschaft. Zu den ideologischen Hintergründen der völkischen Entwicklung in Ungarn*, in: Andreas Koob/Holger Marcks/dies., *Mit Pfeil, Kreuz und Krone. Nationalismus und autoritäre Krisenbewältigung in Ungarn*, Münster: Unrast 2013, S. 13–62.

⁶⁹ <http://www.fidesz.hu/nyomtathato.php?Cikk=104846> (19. 03. 2015).

⁷⁰ A gyilkosságsorozat művészileg hatásos feldolgozása, *Fliegauf Benedek Csak a szél* című filmje a Berlinlén Arany Medve díjas lett.

⁷¹ A NEKI és a TASZ jelentése, Budapest, 2009. febr. 23., http://www.neki.hu/index.php?option=com_docman&task=doc_details&gid=37&Itemid=45 (19. 03. 2015).

⁷² A pert *Ítélet Magyarországon* címmel dokumentumfilmben dolgozta fel Hajdú Eszter. A film 2013-ban készült el, és már több díjat is elnyert.

újjáalakult. Azóta is zavartalanul tartják felvonulásaikat az úgynevezett roma falvakban, sőt, Budapest központjában is.

Az általános rasszista közhangulattól fölbátorodva az önkormányzati politikusok 2003, az új szociális törvény életbe lépése óta egyre többször hangoztatták azt a szándékukat, hogy a szociális segélyt feltételekhez kötik. 2008 végén az akkori szocialista kormány szigorította a szociális segély feltételeit.

A rendszerváltás után kormányzó pártok egyikének sem sikerült komolyan visszaszorítania az anticiganizmust. A völkisch-népnemzeti médiumok egyre erőteljesebb anticiganista és antiszemita gyűlölettirádákat sugároztak. Mivel a rasszizmust⁷³ mind gyakrabban áltudományos érvekkel is alátámasztják, a társadalmat egyre inkább áthatja a „magyarok népközösségének”, a „magyarságnak” az erőteljes misztifikálása, a vér és föld-ideológia és a szociáldarwinizmus.

Hogy a tudomány területén is mennyire gyökeret vert a rasszista anticiganizmus, arra álljon itt példa a legutóbbi időkből. 2009-ben megjelent egy tankönyv, szerzője Jeszenszky Géza történész, a Corvinus Egyetem oktatója; mivel a könyv elsősorban külföldi diákoknak készült, ezért angol nyelven íródott. Ez áll benne: „Their (Roma/ M.M.) low status on the job market and higher unemployment rates perpetuate poverty, widespread social problems and crime. The reason why many Roma are mentally ill is because in Roma culture it is permitted for sisters and brothers or cousins to marry each other or just to have sexual intercourse with each other ([A romák] kedvezőtlen munkaerőpiaci státusza és a roma munkanélküliek magas aránya tartóssá teszi a szegénységet, erősíti a szociális problémát és a bűnözést. Azért van, hogy sok roma szellemileg leépült, mert a roma kultúrában megengedett, hogy testvérek vagy unokatestvérek házasodjanak, vagy akár anélkül szexuális életet éljenek egymással).⁷⁴ A második publikáció Pokol Béla jogtudóstól, politológustól, egyetemi tanártól származik, aki 2011 óta alkotmánybíró. Németül publikált könyvének címe: „És mi újság Kelet-Európával, Sarrazin Úr? Romakérdések keleten, iszlamizáció nyugaton” (Und was ist mit Osteuropa, Herr Sarrazin? Roma-Fragen im Osten, Islamisierung im Westen).⁷⁵ Pokol intenciója a könyv megírásakor az volt, hogy védekezzen a „rasszizmus vádjai” ellen. Oswald Spenglernek a Nyugat alkonyára vonatkozó jóslatát (1922), amely a 20. és a 21. századi hanyatlásos- és

---

⁷³ A rasszizmusról: Susan Arndt, Rassismus und Wissen, in: Hentges/ Nottbohm/ Jansen/ Adamou (Hg.), Sprache-Macht-Rassismus. a.a.O., 17-34.

⁷⁴ Géza Jeszenszky, Minorities in Hungary. The issue of the Roma (Gypsies). Minority self-government, in: Post-Communist Europe and Its National/Ethnic Problems, A coursepack, Corvinus University of Budapest, Budapest: Kairosz, 2009, 273.

⁷⁵ Béla Pokol, Und was ist mit Osteuropa, Herr Sarrazin? Roma-Fragen im Osten, Islamisierung im Westen, Passau: Schenk, 2011.

bukásszcenáriós, valamint apokalipszis irodalom sorozatának kezdetét jelentette,⁷⁶ Pokol Kelet-Európa „népeire” (ill. nemzetközösségeire) vetíti ki, és aggodalmát fejezi ki azok „demográfiai alakulásával”, illetve „a civilizált rétegek alkonyával” és Kelet-Közép-Európa „demográfiai összeroppanásával” kapcsolatban. A romák szerinte mértéktelen „túlszaporodását” Kelet-Európában a Nyugat vélt „iszlamisztásával” hasonlítja össze, és mintegy apokaliptikus vízióként még egy határokon túlnyúló, keletkezőben lévő „Romanisztán” képét is megrajzolja olyan területeken, amelyeket manapság a gettósodás fenyeget. Mintegy bizonyítékként Horváth Aladárt idézi, akitől a „Romanisztán” kifejezés származik. Pokol azonban nem reflektál arra, hogy Horváth a szegregáció elleni tiltakozással összefüggésben használta a megnevezést; míg ez Pokol esetében kollektív paranoia kifejeződése. Mivel Pokol következetesen a „cigány” helyett a „roma” kifejezést használja, a vélt politikai korrektség határain belül marad, ám ideológiai fegyvertárát, csakúgy, mint Sarrazin esetében, a rasszizmus, a (szociál-)darwinizmus és az eugenika területéről veszi: konstruál egy homogén „népcsoportot”, azt állítja róla, hogy képtelen integrálódni, és „a probléma megoldásaként”, valamint a „civilizált” elit „megtartása” céljából születési rátájának korlátozását javasolja.⁷⁷

Anticiganizmus 2010 után

2010-ben a völkisch-népnemzeti többség völkisch-népnemzeti kormányt választott. A dátum fordulópontot jelent az ország 1989 utáni történetében, mert az az ideológia, amely 2010 előtt kulturális mozgalomként, később ellenkulturális tömegmozgalomként jelentkezett,⁷⁸ immár hivatalos kormánypolitikává vált. Nem sokkal a választások után új állampolgársági törvényt hoztak, amely a *ius sanguinis* elvén alapul,⁷⁹ és amely a szomszédos országok kisebbségi magyarjait integrálja a népközösségbe, még akkor is, ha nem Magyarországon élnek. Ez a törvény a már említett vélt homogenizációt és annak lényegéből adódó kirekesztő dimenziót, vagyis a rasszista aspektust mutatja, hiszen „a magyarság” ebben az értelemben „a fehérség” megjelítője, vagyis nem tartoznak bele sem „a cigányok”, sem „a zsidók” (anticiganista és

---

⁷⁶ Volker Weiß, Deutschlands Neue Rechte. Angriff der Eliten – Von Spengler bis Sarrazin, Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2011.

⁷⁷ Sarrazin rasszizmusáról: Gudrun Hentges, Zwischen „Rasse“ und Klasse. Rassismus der Eliten im heutigen Deutschland, in: Hentges/ Nottbohm/ Jansen/ Adamou (Hg.), Sprache-Macht-Rassismus. a.a.O., 193-226.

⁷⁸ A völkisch-népnemzeti ideológiáról: Magdalena Marsovszky, Geschlossene Gesellschaft. Zu den ideologischen Hintergründen der völkischen Entwicklung in Ungarn, a.a.O., 13-62.

⁷⁹ Új állampolgársági törvény: <http://www.parlament.hu/irom39/00029/00029.pdf> (19. 03. 2015). Megemlítendő, hogy az új állampolgársági törvényt a Parlament 97%-os többséggel fogadta el, ami bizonyíték rá, milyen mélyen gyökerezik a magyar ellenzékben is a népnemzeti-etnonacionalista gondolkodás.

antiszemita értelemben). Két éven belül további három törvényt fogadtak el, amelyek az anticiganizmus (és általában a rasszizmus) szempontjából döntő jelentőségűek.

1. 2011. január 1-én lépett életbe az új médiatörvény, amelynek praeambuluma leszögezi, hogy a többség (értsd: a nemzet, ill. a népközösség) védendő.⁸⁰
2. 2012. január 1-én lépett életbe az új Alaptörvény, amelynek praeambulumban az ország önmegjelöléséből hiányzik a „köztársaság” szó. A régi alkotmányban még „Magyar Köztársaság” szerepelt, az újban már „hazánk” neve „Magyarország”.⁸¹ A praeambulum élén pedig a „Nemzeti Hitvallás” áll.⁸² Csak a B cikkely 2. bekezdésében bukkan fel a „köztársaság” mint megnevezés⁸³, ám az összes republikánus gondolatot kiszorítja a fölérendelt nemzethitvallási gondolat, pl.: „Valljuk, hogy együttélésünk legfontosabb keretei a család és a nemzet”.

Más helyütt már alátámasztottam, hogy az Alaptörvényben lefektetett ideológia strukturális elemei beágyazhatók az európai Új Jobboldal (végső soron, köznapi nyelven: szélsőjobb) ideológiai komplexumába⁸⁴. Az Új Jobboldal illetve a kormány ideológiájának klasszikus elemei: a völkisch-népnemzeti, etnonacionalista nézőpont a vér-és-föld-mítosszal párosulva, mely a következő részelemekből tevődik össze:

- a) vérségi származás, vérközösség feltételezése,
- b) földrajzi származás, ebből következő élettér-igény, valamint
- c) kulturális elemek, ezeken belül a nemzeti sajátosságok és közös viselkedésmódok, mint a közös nyelv, vagy a történelmi tradíciók említése.⁸⁵

Az új alaptörvény középpontjában tehát nem az emberi méltóság sérthetlensége mint az egyetemes emberi jogok és a pluralisztikus demokrácia kifejeződése áll, hanem a „nemzet” ill. a „nemzeti hitvallás”. Már a praeambulum első sora („Isten, áldd meg a Magyarot!” – a Himnusz első sora⁸⁶) mutatja: a továbbiakban a többség védelméről van szó.

---

⁸⁰ Médiatörvény-Médiaalkotmány: http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=132460.256038 (19. 03. 2015).

⁸¹ Alaptörvény szövege: http://www.njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=140968.234365 (19. 03. 2015).

⁸² A hivatalos fordítás németre rossz. A címben németül „Nemzeti vallás” szerepel „hitvallás” helyett, így a fordítás sokkal kevésbé tükrözi a „szakrális nemzet” felfogását, ami az Alaptörvény ideológiája (<http://www.kormany.hu/download/7/81/40000/Grundgesetz%20Ungarns%202011.pdf> [19. 03. 2015]).

⁸³ Uo., 7.

⁸⁴ Az Alaptörvény elemzése: Magdalena Marsovszky, Völkischer Ethonationalismus, Ethnopluralismus, die Ideologie der Neuen Rechten und das neue Grundgesetz Ungarns, in: Neue alte Rassismen? Differenz und Exklusion in Europa nach 1989. Hg. Gesine Drews-Sylla/ Renata Makarska, Bielefeld: Transcript (nyomtatás alatt).

⁸⁵ Uwe Puschner, Die völkische Bewegung im wilhelminischen Kaiserreich. Sprache, Rasse, Religion, Darmstadt: WBG, 2001; Gideon Botsch, Die extreme Rechte in der Bundesrepublik Deutschland 1949 bis heute, Darmstadt: WBG, 60-81 (Teil II.: „Nationale Opposition” im Übergang).

⁸⁶ A hivatalos fordítás németre itt is rossz. Isten áldd meg a magyar helyett „Isten áldd meg a magyarokat” áll a fordításban. Ez azért lényeges, mert „a Magyarat” kifejezés völkisch-népnemzeti, míg viszont „a magyarokat”

3. 2011. novemberében a kormány elfogadta a „romastratégia” néven emlegetett „Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégiát”.⁸⁷ A 126 oldalra rúgó dokumentum abból a (maga idejében helyesnek mondható) feltételezésből indul ki, hogy Magyarországon minden harmadik ember szegénységben él, valamint hogy a magyarországi romák, akiknek létszáma 5-600 ezerre, becslések szerint 750 ezerre tehető, nagyrészt ehhez a réteghez tartoznak. Ezért a „nemzeti társadalmi felzárkózási stratégia” nem választható külön a romákra irányuló politikától. Amennyire helyes ez a megállapítás, annyira problematikus az a módszer, ahogyan a továbbiakban megpróbálnak válaszolni a kérdésre, ki is számít romának. Ezen a ponton a régi mintákra hagyatkozva nem az érintettek öndefiníciójából indulnak ki (ahogyan az megfelelne az univerzális emberi jogok tiszteletének), hanem abból, kire mondják azt *kívülről* hogy roma – ami viszont a rasszista nezőpont tükröződését jelenti. Hozzá kell tenni, hogy a dokumentum szerzői a Magyar Tudományos Akadémia *Az etnikai hovatartozás számbavételi lehetőségei és szükségessége*⁸⁸ című tanulmányában megfogalmazott javaslatokra támaszkodtak, vagyis jóhiszeműen az etnikai nezőpont helyességéből indulnak ki. Szintén az etnikai nezőpontnak megfelelően a dokumentum következetesen használja a „romaügyek”, vagy „a cigányság problémái” megfogalmazásokat. A célirányos segítségnyújtás érdekében, mint írja: „Ki kell dogozni annak lehetőségeit, hogy a kutatások mellett hivatali és adminisztratív adatgyűjtésekből is álljanak rendelkezésre etnikai adatok. Az adatgyűjtések jelenlegi jogi keretek adta alapelve az identitáson alapuló önmeghatározás. E mellett mérlegelni kell, hogy az önmeghatározáson (identitás) túlmenően milyen lehetőségei vannak a származás alapú etnikai adatgyűjtéseknek. Ez különösen fontos a társadalmi hátrányok, a diszkriminációs jelenségek kezelése szempontjából, hiszen ezek nem az identitáshoz, hanem a származáshoz kötődően jelentenek társadalmi problémákat.” (117) Ez a stratégia Achilles-sarka: a diszkriminációt nem a diszkrimináló szándékára, hanem a diszkriminált személy vélt származására vezeti vissza. Így a stratégia következetes módon a társadalom radikalizálódását, a paramilitáris szerveződések felbukkanását – a gazdasági válság mellett

---

republikanus értelmezésű. Így az egyetlen helytelenül fordított szó meghamisítja a német szöveget teljes egészében.

⁸⁷ Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia. Mélyszegénység, gyermekszegénység, romák (2011–2020), Budapest, November 2011, <http://romagov.kormany.hu/download/8/e3/20000/Strat%C3%A9gia.pdf> (19. 03. 2015). Nincs úgy, hogy ne lenne minta egy deszegregációs tervezetre. Miskolc városá esetében pl. 2008-ban készült egy deszegregációs tervezet: Farkas Zsuzsanna, Hell István, Wagner-Lakatos Tamás, Stratégiai fejlesztéstervezet Miskolc városa részére, deszegregációs terv, Miskolc: RPE, 2008. 07. 03.

⁸⁸ Pulay Gyula: Az etnikai hovatartozás számbavételi lehetőségei és szükségessége, MTA GYEP, 2009. 03. 10. (http://www.gyerekesely.hu/index.php?option=com_phocadownload&view=category&download=16%3Apulay-gyula-az-etnikai-hovatartozas-szambaveteli-lehetosgei-es-szuksegessge&id=4%3Akapcsolodo-anyagok&lang=hu [19.03.2015]).

– olyan „bűnügyekre” vezeti vissza, „amelyek etnikai színezetet sejtetnek” (28). A stratégia szerzői bizonyára hevesen tiltakoznának az ellen a vád ellen, hogy szélsőségesen jobboldali logikával akarnak harcolni a vélt „cigánybűnözés” ellen.

Összegezve megállapítható, hogy az Európa-Parlament által is mintaszerűnek kikiáltott úgynevezett romastratégia – minden őszinte segítő szándéka mellett – a tettes- és áldozati reláció megfordításának jegyében a kirekesztetteket helyezi az anticiganizmus problémájának középpontjába, mintha a kirekesztettek volnának felelősek saját kirekesztettségükért. Azt a stratégiát, amely konzekvensen a diszkrimináció ellen irányul, találóbb lenne „deszegregációs stratégiának”, vagy „a többségi társadalom toleranciájának javítására irányuló stratégiának” hívni.

A tettes- és áldozati reláció megfordítását jelenti Balog Zoltán, emberi erőforrások miniszterének nyilatkozata a Porajmos megemlékezés napján 2014. augusztus 2-án is, amikor kijelentette, hogy „Magyarországról nem történt roma deportálás” és a „túlzott koncentráció” az áldozati identitáselemre – hasonlóan a zsidóság túlélőihöz – „belső zavart, skizofréniát okoz”.⁸⁹

Hogy a nyíltan népnemzeti és szociáldarwinista vér és föld-ideológia mennyire erősen kötődik a „magyarság” mint vérközösség gondolatához és ezáltal a rasszista nézőponthoz nemcsak a Jobbik soraiban, hanem a kormányban is, azt Orbán Viktor 2012 őszén megtartott beszéde is mutatja:

„A turul őskép a magyarok ősképe. Beleszületünk, akár csak a nyelvünkbe és a történelmünkbe. Az őskép a vérhez és a szülőföldre tartozik. Onnantól, hogy magyarként világra jövünk, a mi hét törzsünk köt vérszövetséget, a mi Szent István királyunk alapít államot, a mi seregeink vesztenek csatát Mohácsnál, a turulmadár pedig a mi, a most élő, a már meghalt és az ezután megszülető magyarok nemzeti azonosságának jelképe. (...) Ez a szobor (...) a Nemzeti Összetartozás Emlékműve. Arra figyelmeztet, hogy minden magyar elszámolással tartozik minden magyar felé. A magyar világnemzet, hiszen az ország határai és a magyar nemzet határai nem esnek egybe (...) Ez az emlékmű azt üzeni, hogy egyetlen anyaország létezik, és pedig az, amely képes minden magyart a trianoni határokon innen és túl egyetlen közösségben egyesíteni (...) Az, aki tud olvasni a jelekből, olvashatja. Új törvények világa közeledik az európai kontinens felé. Ennek a formálódó új világnak első parancsolata így

---

⁸⁹ Nem tűrik Balog szavait, távozásra szólítják fel. 2014. 08. 05.: http://hvg.hu/itthon/20140805_Nem_turik_Balog_szavait_tavozasra_szolijtj (19.03.2015).

hangzik: az erők egyesülnek, a gyengék széthullanak, vagyis az erős nemzetek tagjai összefognak, a gyenge nemzetek széthullanak. Azt kívánom minden magyarnak, legyen füle a hallásra, és olvasson a jelekből!”⁹⁰

A kormányideológia két további aspektusa erősíti az anticiganista tendenciákat. Az egyik az a felfogás, hogy Magyarország „munkalapú nemzet”, a másik hogy Magyarország „illiberális állam”. Ezen aspektusokra való utalásokat már az Alaptörvény praeambulumában is találunk, de Orbán Viktor csak 2014 júliusában tért ki ennek a tematikának a részleteire:

(A világban) „van egy versenyfutás (...) annak az államnak a kitalálásáért, ami a leginkább képes egy nemzetet sikeressé tenni. (...) ma a slágertéma a gondolkodásban azoknak a rendszereknek a megértése, amelyek nem nyugatiak, nem liberálisok, nem liberális demokráciák, talán még demokráciák sem, és mégis sikeressé tesznek nemzeteket. Ma a sztárok a nemzetközi elemzésekben Szingapúr, Kína, India, Oroszország, Törökország. (...) ha visszagondolunk arra, hogy mit csináltunk az elmúlt négy évben, és mit fogunk tenni a következő négy évben, akkor az valójában értelmezhető innen is. Vagyis megkeressük, megpróbáljuk megtalálni a Nyugat-Európában elfogadott dogmáktól és ideológiáktól elszakadva, tőlük magunkat függetleníve azt a közösség-szervezési formát, azt az új magyar államot, amely képes arra, hogy a mi közösségünket évtizedes távlatban versenyképessé tegye a nagy világversenyfutásban.

(...) az államszerveződéseknek eddig ismertük három formáját: a nemzetállamot, a liberális államot és a jóléti államot. A kérdés az, hogy most mi következik? A magyar válasz az, hogy egy munkalapú állam korszaka következhet el, mi egy munkalapú társadalmat akarunk szervezni, amely – mint az előbb említettem – vállalja annak ódiumát, hogy kimondja: karakterét tekintve nem liberális természetű.

(...) Ez azt jelenti, hogy a liberális társadalomszervezési elvekkkel, módszerekkel, és egyáltalán a társadalom liberális megértésével szakítanunk kell.

(...) Határozottan ellenzem azt az európai politikát, amely elfogadja és támogatja a bevándorlást. Ezt el kell dönteni, világosan és szelíden ki kell mondani. Még nem

---

⁹⁰ Az erős nemzetek tagjai összefognak. 2012. szeptember 29. Orbán Viktor beszéde a Nemzeti Összetartozás Emlékművének felavatásán, Ópusztaszeren: http://www.miniszterelnok.hu/beszed/az_eros_nemzetek_tagjai_osszefognak (19.03.2015).

tudtam európai állásponttá tenni, mert mindig leszavaznak. (...) el fog jönni az idő, amikor kérdésessé válik a nemzetállamok etnikai alapja. Ezt akarjuk?”⁹¹

Az „illiberális” állam lényegéhez tartozik, hogy a liberalizmust mint szélsőséget fogja fel, és harcol ellene. Hende Csaba védelmi miniszter 2014. októberében egy nemzeti ünnep alkalmából diákok előtt ezt mondta: „Ti lesztek az a nemzedék, amely maga mögött hagyja majd a szélsőliberális kor életellenes tévedéseit, tudni fogja, és meg is fogja élni, hogy összetartozunk.”⁹²

Ezek azok a (mélyen a társadalomban gyökerező) ideológiai alapok, amelyekből levezethetők a cselekvési stratégiák, az eddig meghozott intézkedések és a kirekesztés mechanizmusai.

Ebből következik, hogy 2010, a Fidesz-KDNP koalíció hatalomátvétele óta az emberi jogokat és a kisebbségi jogokat korlátozzák. A kisebbségi ombudsmani hivatalt megszüntették, és a nemzetiségi ügyek biztosa már csak egy három főből álló grémium tagjaként tudja támogatni az alapjogi biztos munkáját. Miközben az *Új Magyar Gárda* továbbra is zavartalanul tarthatja felvonulásait és terrorizálhatja a roma lakosságot, egyre több intézkedés irányul az áldozatok – főleg romák, és egyre gyakrabban szegények és hajléktalanok – ellen. 2012 óta a szociális segély folyósítását közmunka végzéséhez és a segélyezettek lakásának rendszeres tisztasági ellenőrzéséhez kötik. A tanköteles kort 15. életév végére szállították le; a 18 évnél fiatalabb nők nem igényelhetnek elsőszülési segélyt (amit völkisch-népnemzeti politikusok azzal a lekezelő megjegyzéssel indokolnak, hogy aki még nem töltötte be a 18. évét, annak iskolapadban a helye). A víz- és csatornahálózat nélküli roma gettók környékén lezárják a közutakat, hogy korlátozzák a „mértéktelen vízfogyasztást”.

Azok a projektek, amelyeket az EU a demokratikus integrációra irányuló törekvésekként finanszíroz, Magyarországon völkisch-népnemzeti „cigánypolitikává” változnak. Horváth Aladár roma polgárjogi harcos szerint ez azt a célt szolgálja, hogy kitermeljenek egy csoportot, amely lojális a jelenlegi kormánnyal, és középtávon a völkisch-népnemzeti gondolat multiplikátoraként működjön.⁹³ A demokratikus polgárjogi munkára egyetlen

---

⁹¹ A munkaalapú állam korszaka következik 2014. július 28. Orbán Viktor beszéde a XXV. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktáborban 2014. július 26. Tusnádfürdő (Băile Tușnad): http://www.miniszterelnok.hu/beszed/a_munkaalapu_allam_korszaka_kovetkezik (19. 03. 2015). A miniszterelnöki honlapon a szöveg kivonatoltan jelenik meg. A teljes szöveget németül dokumentálta Pusztaranger: <http://pusztaranger.wordpress.com/2014/07/30/viktor-orban-wir-bauen-den-illiberalen-staat-auf/> [19.03.2015].

⁹² Hende a szélsőliberális kor életellenes tévedéseiről: <http://www.atv.hu/belfold/20141006-hende-a-szelsoliberalis-kor-eletellenes-tevedeseirol> [19.03.2015].

⁹³ „Das ist Segregation“. Interview Horváth Aladár, in: *Jungle World*, Nr. 40, 2. 10. 2013, <http://jungle-world.com/artikel/2013/40/48549.html> (19. 03. 2015).

eurocent sem marad, ez már Kállai Ernőnek, az egykori kisebbségi ombudsmannak a véleménye⁹⁴, és a civil projektekre szánt támogatás sem jut el az érintettekhez.⁹⁵

Kép: Körömi kislány. Fotó: Kiss Anikó, Polgárjogi Mozgalom és SZOCSOMA (Szociális Csomagküldő Mozgalom)

Balog Zoltán emberi erőforrások minisztere 2013-ban még a roma gyerekek „szeretetteli szegregációját” is bevezette.⁹⁶ A Fidesz által javasolt választási regisztráció⁹⁷ is mindenek

---

⁹⁴ Czene Gábor, Sehova nem vezetnek a romák eddig járt útjai, in Népszabadság, 2014.08.01 (http://nol.hu/belfold/magunkra-maradtunk-1477683?fb_action_ids=723594254344410&fb_action_types=og_recommends [19.03.2015]).

⁹⁵ Bernhard Odehnal, Ungarn behindert die Auszahlung von Schweizer Fördergeldern. Die Polizei und die Verwaltung schikanieren private Stiftungen, die Kohäsionsgelder verwalten (<http://www.tagesanzeiger.ch/schweiz/standard/Ungarn-behindert-die-Auszahlung-von-Schweizer-Foerdergeldern/story/14899666> [19.03.2015]).

előtt a szociálisan lecsúszott helyzetben lévő, többnyire vidéken élő romákat sújtja, mert akadályozza őket demokratikus jogaik gyakorlásában. A 2014-es önkormányzati választások idején volt olyan választókerület, ahol a munkanélkülieknek azzal a feltétellel ígérték közmunkát és vele segélyt, ha a „megfelelő helyre” ikszelnek.⁹⁸ Ugyanakkor a paramilitáris polgárőrség jogköre kibővült, és bevezették a fegyveres önvédelem jogát magánterületen.⁹⁹ A szegények és a hajléktalanok kriminalizálása mindennapossá vált, ők a strukturális rasszizmus elsődleges áldozatai. A hajléktalanság tilalma 2013. márciusa óta de facto része az alkotmánynak. Azt a 2011-es törvényt, amely legitimálja a hajléktalanoknak a közterületekről való eltávolítását, időközben alkotmányellenesnek nyilvánították ugyan, az érintettek mégis folyamatosan ki vannak téve a biztonsági szolgálatok és a hivatalos közegek zaklatásának. A fagyűjtés lopásnak számít.¹⁰⁰ 2014-ben újból tanúi lehettünk egy kényszerkilakoltatásnak „biztonságpolitikai” okokból, ahogy az illetékesek fogalmaztak, ezúttal Miskolcon. Egy „nyomornegyedet” fel kellett számolni, hogy a helyére egy footballstadion parkolóját építsék.¹⁰¹ Számos család vált hajléktalanná, némelyikük számára a menekülés tűnt az egyetlen lehetséges megoldásnak.¹⁰² A munkaalapú társadalom modellje a jelek szerint újabb kirekesztésekhez vezet: a kormány tervei szerint a szociális segélyt tovább csökkentik és még szigorúbb feltételekhez kötik.¹⁰³ A kormányzat nem a szegénység, hanem a szegények ellen harcol. Kertesi Gábor közgazdász szerint az alultáplált csecsemők aránya annyira magas, mint Afrika legelmaradottabb térségeiben.¹⁰⁴

---

⁹⁶ A felsorolt intézkedések és törvények némelyikét időközben alkotmány- illetve jogellenesnek nyilvánították, pl. a gyermekek kizárását az úszásoktatásból, vagy éppen a miniszter „szeretetteli szegregációját” (<http://nol.hu/belfold/a-birosagrol-leperegteg-balog-zoltan-szavai-1496821> [19.03.2015])

⁹⁷ Választások előtt minden választásra jogosultnak regisztrálnia kell. Csakhogy a választókerületeket úgy osztották fel, hogy a regisztráció helyszínére csak járművel lehessen eljutni. Aki a regisztrációt elmulasztja, kizárja magát a választásból. A romák többségénk, akárcsak a szegényeknek és a hajléktalanoknak azonban többnyire ez anyagi okokból leküzdhetetlen akadályt jelent.

⁹⁸ <http://www.hir24.hu/belfold/2014/10/14/nyilt-szavazas-volt-borsodban/> (19.03.2015).

⁹⁹ Bánlaki Dalma Stella, Új fegyverszabályozás: tényleges az enyhülés?, in: mandiner, 27. 6. 2013, http://mandiner.hu/cikk/20120627_uj_btk_es_fegyvertorveny_tenyleges_az_enyhules (19. 03. 2015).

¹⁰⁰ Albert Ákos, Én és a kályhám – így várják a telet Hernadvécson, in: Abcúg, 21.10.2014 (<http://abcug.hu/szegenyseg-nem-szegyen-de-kellemetlen/> [19.03.2015]).

¹⁰¹ Jan Schulz-Ojala, Roma den Krieg erklárt, Tagesspiegel, 12.10.2014 (<http://m.tagesspiegel.de/politik/kommunalwahlen-in-ungarn-den-roma-den-krieg-erklart/10825978.html> [19.03.2015]).

¹⁰² Kitart a Svajcba menekült romák egy csoportja, in: <http://www.origo.hu/itthon/20141031-kitart-a-svajcba-menekult-romak-egy-csoportja.html> (19.03.2015).

¹⁰³ http://hvg.hu/gazdasag/20141104_Fidesz_frakcio_koltsegvetes_2015_segely (19.03.2015).

¹⁰⁴ Kardos Ernő, Nem a szegények, hanem a szegénység ellen kell harcolni, Interview Kertesi Gáborral, in: Élet és Irodalom 24. 07. 2014.

Ám mivel az univerzalizmus ellenségnek számít, a nem-völkisch-népnemzeti, univerzálisan keresztény közösségek munkáját akadályozzák.¹⁰⁵ A vér-és-föld-népiségpolitika és az Orbán kormány új állampolgársági törvénye következtében 2010 és 2014 között Magyarország kb. 10 millióra becsült lakossága szabályosan szerkezeti szintű átalakuláson ment keresztül: egyrészt több mint félmillió külföldi-magyar kapta meg a magyar állampolgárságot, úgyhogy a szociális ellátórendszerben is érzékelhetővé váltak, másrészt ezzel egyidőben az országban élők közül körülbelül ugyanennyien estek ki a szociális hálóból a rasszista, főként anticiganista szociálpolitika miatt, ami azt jelenti, hogy hiányzik minden existenciális alapjuk, harmadrészt még egyszer ennyien (rendszerkritikus baloldali-liberálisok, vagy rasszizmus által fenyegetettek) hagyták el az országot. A másként gondolkodókra egyre nagyobb homogenizációs nyomás nehezedik.

Az anticiganista szegregáció már az általános iskolában megjelenik. Ma Magyarországon százalékos arányban ugyanannyi gyerek kerül kisegítő iskolába, mint amennyi a nemzetiszocialista Németországban. Hitler hatalomra jutása után a kisegítő iskolába utasítottak aránya körülbelül hét százalékra nőtt. Magyarországon a 2007-2008-as tanévben 7,1 százalékos volt ez az arány, amivel messze meghaladja a 2,5 százalékos európai átlagot.¹⁰⁶ A nemzet népközösségként történő felfogása oda vezet, hogy a büntető törvénykönyvnek az közösség elleni uszításról szóló paragrafus nem a kisebbséget, hanem a többséget védi. Azt a paragrafust, amely eredetileg a kisebbségek védelmében fogalmazódott meg, újra meg újra az ellentettjébe fordítják. Az utóbbi években néhány esetben a roma bűnelkövetőket a ténylegesen elkövetett bűncselekmény mellett a magyarság népközössége elleni uszításért is elítélték,¹⁰⁷ miközben a militáns anticiganista uszítás nem jut el a feljelentésig.¹⁰⁸ A magyar kormány politikája azokat erősíti, akik gyűlöletüket erőszakos cselekményekkel nyomatékosítják.

Arra, hogy az anticiganista uszítás nemcsak romákat, hanem szegényeket és hajléktalanokat is kirekeszt, ékes példa a Bogár László közgazdásszal, a Károli Gáspár Egyetem professzorával készített interjú. Minden magyar olvasó azonnal megérti, hogy amikor Bogár „parazita életmódról” beszél, akkor a szegényekre, a hajléktalanokra és a romákra céloz:

---

¹⁰⁵ Így pl. Iványi Gábor metodista közösségét, amelyet az új egyházi törvény megfosztotta egyházi státuszától. (<http://pusztaranger.wordpress.com/2012/03/02/die-erkennung-zur-kirche-ist-kein-recht-sondern-eine-gnade-offener-brief/> [19.03.2015]).

¹⁰⁶ Majtényi/Majtényi, Cigánykérdés Magyarországon 1945–2010, S. 151.

¹⁰⁷ Jogászszemmel. Állami rasszizmus?“, in: Vasárnapi Hírek, 6. 10. 2013, http://www.vasarnapihitek.hu/szerintem/jogaszszemmel_allami_rasszizmus (19. 03. 2015).

¹⁰⁸ Vgl. Andreas Koob, Ensemble der Abwertung. Die Konjunktur von Feindbildern im Inneren der ungarischen Gesellschaft, in: ders./Marcks/Marsovszky, Mit Pfeil, Kreuz und Krone, S. 63–106.

„A magyar költségvetés egyensúlyát elsősorban a magyarok önmegszorítása biztosítja. Még legalább tizenöt évig végzetes csapdában vergődik az ország, és a kormányfőnek ezt a 'csapda létet' kell üzemeltetnie. És ehhez Orbán Viktor igazán ért. Ugyanakkor a kormányfő nyilván azt is tudja, hogy a magyar társadalomnak legalább harmada végképp elveszett, már semmiféle eszközzel nem lehet visszahozni őket a végső nyomorúságból. Nincs meg az elemi szintű tudásuk sem, ami a leghalványabb esélyt adná a felemelkedéshez. És ezen azzal sem lehetne változtatni, ha az állam talicskával tolná a pénzt a felzárkóztató programokba. Ez a társadalom azon rétege, akik mögött már nem áll megtartó emberi közösség; a gyermekek úgy cseperednek fel, hogy fogalmuk nincsen arról, hogyan kell beilleszkedni egy működő társadalomba; hiányoznak az elemi szintű viselkedési normáik, vagyis társadalmi szinten gyakorlatilag leírhatjuk őket. Nem akarnak dolgozni, de a munkaerőpiac sem kér belőlük, vagyis marad az élősdi lét, mert élni kell.”¹⁰⁹

Bogár az első Orbán-kormány idején (1998-2002) a Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkára, a kormánypolitika hosszú távú terveivel megbízott *Stratégiai Elemző Központ* elnöke és Orbán személyes tanácsadója volt. Az egyszerre anticiganista és antiszemita uszításait azóta is folytatja. 2013. júniusában egyik előadásában kifejtette:

*„A pusztító világerő szerint azokat kell leginkább elpusztítani, akik esetleg fellibbentve a történelmi fátylakat, felhívják gyelmet arra, hogy miközben mi egymást gyilkolásszuk – 'oszd meg és uralkodj' -, a minket közösen pusztító világerő meg jókat röhincsel cinikusan, hiszen akkor tud minket távvezérléssel egymásnak vezetve, mesterséges hisztériákat keltve szembeállítani, egymásra uszítani egyébként természetes testvériségre született társadalmi csoportokat, emberi közösségeket, és miközben azok egymást pusztítják, automatikusan elvégzik azt a piszkos munkát, ami egyébként ennek a pusztító világerőnek a szerepe volna, hiszen akkor lehet igazán kifosztani”.*¹¹⁰

Ez, ha minimális mértékben is, de kódolt beszéd. Ám a miniszterelnök közvetlen környezetében vannak újságírók, akik világosabban beszélnek. A 2011-ben Madách-díjjal kitüntetett Bayer Zsolt a Fidesz-közeli szélső jobboldali *Magyar Hírlapban* így írt: „A cigányság jelentős része nem alkalmas az együttélésre. (...) A cigányság ezen része állat, és

---

¹⁰⁹ Interview Bogár Lászlóval, 30. 8. 2013, <http://valasz.hu/itthon/megszoritjuk-magunkat-59267/> (19. 03. 2015).

¹¹⁰ Előadás a Civil Akademián, 16. 6. 2013, Echo TV.

állatként viselkedik. (...) Az állatok meg ne legyenek. Sehogyan se. Ezt kell megoldani – de azonnal és bárhogyan.”¹¹¹ Az uszítás a Jobbiknál abban a vélekedésben csapódik le, hogy a „cigánybűnözés” „a cionisták biológiai fegyvere”.¹¹² Az anticiganizmus és az antiszemitizmus Magyarországon sem elválaszthatók egymástól.

Az említett magyarországi előítéletes struktúrák és ellenségek ideológiai konfigurációja

A megvizsgált előítéletstruktúrák ideológiai konfigurációja grafikusán mutatja meg a Magyarországon jelenleg uralkodó völkisch-népnemzeti ideológia kirekesztő gondolatainak összefüggéseit.

¹¹¹ Bayer Zsolt, Ki ne legyen?, Magyar Hírlap, 2013. január 5., <http://archivum.magyarhirlap.hu/ki-ne-legyen> (2015.03.18)

¹¹² Bíber József, A cigánybűnözés a cionisták biológiai fegyvere, 2008.04.13: <http://kuruc.info/t/7/23568/> (19.03.2015).

Kitekintés

Pillanatnyilag úgy tűnik, a magyar társadalom a saját erejéből nem lesz képes demokratikus fordulat végrehajtására. Az utolsó nagyívű vizsgálat, amely a magyarországi rasszizmus mértékére irányult, 2010-ban, tehát a kormányváltás előtt készült.¹¹³ Már ez a vizsgálat is azt mutatta, hogy a magyarországi felnőttek 80%-a anticiganista beállítottságú. A Friedrich Ebert Alapítvány megbízásából készült és 2011-ben publikált tanulmányban, amelynek címe *A Másik leértékelése. Európai állapotleírás az intoleranciáról, az előítéletekről és a diszkriminációról*, szintén megerősítést nyer, hogy Magyarország gyűlöletes emberellenesség terén élen jár az Európai országok között.¹¹⁴ Mivel a legutóbbi adatgyűjtések óta a legfontosabb törvényeket a kormányideológia jegyében hozta meg a Parlament, sokan úgy érezhetik, intoleranciájuk megerősítést nyert. A rasszizmus olyan mélyen gyökeret vert a társadalomban, hogy kollektivizált előítéletstruktúrákról beszélhetünk.

És az ország tovább fasizálódik. A völkisch-népemzeti indoktrináció, az agresszív antiliberalizmus, az antiindividualizmus, az értékluralizmus agresszív elutasítása, a revizionizmus és az autoritarizmus tovább mélyül a többé-kevésbé egyirányúsított média, a kultúra és oktatás által.

Azt, hogy az ellenzéki pártok is ugyanebben az előítéletstruktúrákban gondolkodnak, jól mutatja egy könyv, amely 2014 végén, e kézirat lezárása előtt jelent meg. Szerzője a Demokratikus Koalíció alelnöke, Debreczeni József, a címe pedig: *Ne bántsd a cigányt!*¹¹⁵ Ebben a szerző „a cigányság” integrációja mellett érvel ugyan, ugyanakkor azt bizonygatja, hogy a romák népe „szociokulturális hagyományai” miatt képtelen az integrációra. Debreczeni, a tanult sztereotípiáktól való reflektív távolságtartásra képtelenül, abból indul ki, hogy „a cigányok mértéktelen szaporodása” a „magyarság” rovására megy, és az utóbbi demográfiai összeomlását vizionálja. A már említett Pokol Bélára hivatkozik, és a Pokol által idézett Oswald Spenglerrel – nem tudatosan – a 20. századi hanyatlás-apokaliptikus irodalom hagyományát folytatja, melynek döntő szerepe volt a nemzetiszocializmus előkészítésében. A „cigányság” nyomorúságáért Debreczeni nem az általánosan elterjedt rasszizmust teszi felelőssé, hanem a „globális kapitalizmust” és a „liberális emberjogi aktivistákat”, valamint a liberális módszerekkel dolgozó kutatást, amely – ahelyett hogy szembenézne az igazsággal –

---

¹¹³ Luca Váradi, Keine Überraschung. Antiziganistische Einstellungen ungarischer Jugendlicher, in: Migration und Soziale Arbeit, Jg. 34, Heft 2, Weinheim: Beltz Juventa Verlag, 142-148.

¹¹⁴ Andreas Zick, Beate Küpper, Andreas Hövermann, Die Abwertung der Anderen. Eine europäische Zustandsbeschreibung zu Intoleranz, Vorurteilen und Diskriminierung, Friedrich-Ebert-Stiftung, Berlin, 2011.

¹¹⁵ Debreczeni József, Ne bántsd a cigányt! Politikai vitairat, Debrecen: De.Hukönyv, 2014.

„fanatizmusával” és „a politikai korrektség diktátumával” egy „liberális értékkanont” és az individualizmust kényszeríti rá az emberekre. Számára még a Jobbiknak a „cigánysággal” kapcsolatos programja sem rasszista. Álláspontjának minden kritikáját határozottan elutasítja, de nemcsak ő. Amikor e sorok szerzője recenziót akart megjelentetni Debreczeni könyvéről a Galamuson, a még nagyon kevés fennmaradt kritikus internetportálok egyikén, maga a felelős szerkesztő határolta el magát a kritikus pozíciótól, és vetette a szerző szemére, hogy árt az ügynek. A „cigánykérdést” így nem lehet megoldani, vélte a szerkesztő, és egyértelműen állást foglalt a „cigánykérdés” fogalma mellett.¹¹⁶

Ebben az általános hangulatban nem csoda, hogy a biologizmus is egyre nagyobb teret nyer. Kerényi Imre kulturális miniszterelnöki megbízott 2014. októberében például így fogalmazott az ELTE diákjaival folytatott beszélgetésben: „A nemzet népszaporulatának támogatása fontosabb, mint az egyéni szabadságjogok.”¹¹⁷

Magyarország, úgy tűnik, magára maradt a maga demokráciadeficitjével. Bár az emberek egyenjogúsága a demokratikus berendezkedés zsinórmértéke, Magyarország többségi társadalmá intoleranciájával a társadalmi integráció útjában áll. Az Európai Alkotmány létrehozásáról szóló szerződés I. részének 2. cikkelyében ez áll: „Az Unió az emberi méltóság tiszteletben tartása, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság, valamint az emberi jogok – ideértve a kisebbségekhez tartozó személyek jogait – tiszteletben tartásának értékein alapul. Ezek az értékek közösek a tagállamokban, a pluralizmus, a megkülönböztetés tilalma, a tolerancia, az igazságosság, a szolidaritás, valamint a nők és a férfiak közötti egyenlőség társadalmában.”¹¹⁸

Noha Magyarország mint az Európai Unió tagja elkötelezte magát ezen demokratikus értékek mellett, az országban a demokráciafogalom fokozatos kiüresedése megy végbe. És nem azért, mintha az emberek rosszabbak lennének, hanem mert a tanult intolerancia falát mindmostanáig nem tudta áttörni a tanult demokrácia. A nemzet völkisch-népközösségként történő felfogásának, amely toleranciát ígér, de intoleranciát szül, nagyobb a vonzereje, mint a „kényelmetlen” demokratikus vitakultúrának. Mostanáig az EU sem találta meg azt a stratégiát, amellyel a demokráciára vonatkozó kritériumokat érvényesíteni tudná. Márpedig a demokratizálódásra irányuló stratégiák égetően szükségessé váltak.

---

¹¹⁶ Mihancsik Zsófia, Kérés a bíráló kedvű cikkírókhoz, in: Galamus, 11.12.2014 (http://www.galamuscsoport.hu/tartalom/cikk/427505_keres_a_biralo_kedvu_cikkirokhoz [19.03.2015]).

¹¹⁷ Kerényi Imre, A népszaporulat támogatása fontosabb, mint az egyéni szabadságjogok, hvg.hu, 03.10.1014 (http://hvg.hu/itthon/20141003_Kerenyi_A_nepszaporulat_tamogatasa_fontos#utm_source=hirkereso&utm_medium=listing&utm_campaign=hirkereso_2014_10_3 [19.03.2015]).

¹¹⁸ Az Európai Unió Alkotmánya. Az Unió meghatározása és célkitűzései: <http://www.lexilogos.com/document/constitution/magyarul.htm> (19.03.2015).